

UNIVERSITATEA ECOLOGICĂ DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT

Program de studii universitare de licență: Drept
Forma de învățământ: învățământ cu frecvență (IF) / învățământ cu frecvență
redușă (IFR) / învățământ la distanță (ID)

Suport de curs pentru disciplina:

Drept roman

Titular de disciplină:
Conf.univ.dr. Andreea Rîpeanu

București
2023

CUPRINS

INTRODUCERE.....	3
a. Date privind titularul de disciplină.....	3
b. Date despre disciplină	4
c. Obiectivele disciplinei.....	4
d. Competențe acumulate după parcurgerea cursului.....	4
e. Resurse și mijloace de lucru.....	5
f. Structura cursului	5
g. Cerințe preliminare și discipline deservite	5
h. Durata medie de studiu individual	6
i. Evaluarea.....	6
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE I.....	6
Obiectul și importanța Dreptului Privat Roman. Privire istorică	6
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE II	9
Evoluția formelor de exprimare ale dreptului privat roman.....	9
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE III.....	14
Opera legislativă a lui Justinian	14
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE IV.....	17
Procedura legislațiunilor.....	17
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE V	23
Procedura formulară.....	23
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE VI.....	28
Procedura extraordinară	28
CAPITOLUL VII.....	29
Digitalizarea-o cale spre accesibilitatea și disponibilitatea informațiilor privind materia dreptului civil roman și cea a dreptului procesual civil roman. Digitalizarea, calea către realizarea studiilor comparative.	29
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE VIII	29
Persoanele.....	29
Familia romană. Rudenia. Căsătoria	32
Persoana juridică	34
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE IX.....	36
Bunurile.....	36
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE X.....	37
Bunurile.....	37
Posesia. Proprietatea.....	37
Drepturi reale asupra lucrului altuia.....	42
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE XI.....	44
Succesiunile.....	44
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE XII	49
Obligațiile.....	49
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE XIII	56
Izvoarele obligațiilor	56
Contractele verbale.	59
Contractele literare.	59
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE XIV	65
Izvoarele obligațiilor	65

Donația	65
3. Delictele	67
4. Quasicontractele	68
Gestiunea tutorelui pentru de pupil naște anumite obligații:	70
5. Quasidelictele	70
Quasidelictele sunt:	71
TESTE GRILĂ	72

INTRODUCERE

Cursul universitar, intitulat **Drept roman**, se adresează studenților Facultății de Drept, Specializarea Drept, anul I, semestrul I, formele de învățământ cu frecvență redusă (IFR) și învățământ la distanță (ID), dar poate constitui un bun material de studiu și pentru studenții formei de învățământ cu frecvență (IF).

Cursul este scris, astfel încât, după parcurgerea lui, studenții să poată dobândi cunoștințele necesare formării unei viziuni complete asupra sistemului de drept, în ansamblul său (drept civil, drept procesual civil).

Ca urmare, cursul de față își propune următoarele obiective:

1. Scoaterea în evidență a faptului că prin vitalitatea sa excepțională, dreptul roman și-a pus amprenta asupra evoluției generale a ideilor și instituțiilor juridice, fiind preluat și adaptat la realitățile societății feudale, pentru ca mai târziu să constituie principalul izvor de inspirație al codurilor civile moderne;
2. Înțelegerea fenomenului juridic de către studenți și stimularea interesului acestora pentru cercetarea științifică.
3. Dobândirea de cunoștințe (ansamblu de fapte, principii, teorii și practice) în domeniul dreptului roman;
4. Dobândirea de abilități (capacitatea de a aplica și de a utiliza cunoștințele) în vederea rezolvării unor situații concrete;
5. Dobândirea de competențe (capacitatea de a selecta, combina și utiliza adecvat cunoștințe, abilități) legate de aplicabilitatea în practică a dreptului roman.
6. Bibliografia bogată, plasată la sfârșitul cursului este menită să permită celor interesați, să aprofundeze și să-și formuleze, eventual, o opinie proprie.

a. Date privind titularul de disciplină

Nume și prenume:	Conf.univ.dr. Andreea Rîpeanu
E-mail:	andreea.ripeanu@ueb.education

b. Date despre disciplină

Anul de studiu:	I
Semestrul:	I

c. Obiectivele disciplinei

Obiectivul general al disciplinei	- Scoaterea în evidență a faptului că prin vitalitatea sa excepțională, dreptul roman și-a pus amprenta asupra evoluției generale a ideilor și instituțiilor juridice, fiind preluat și adaptat la realitățile societății feudale, pentru ca mai târziu să constituie principalul izvor de inspirație al codurilor civile moderne; Înțelegerea fenomenului juridic de către studenți și stimularea interesului acestora pentru cercetarea științifică.
Obiectivele specifice	- Dobândirea de cunoștințe (ansamblu de fapte, principii, teorii și practice) în domeniul dreptului roman; - Dobândirea de abilități (capacitatea de a aplica și de a utiliza cunoștințele) în vederea rezolvării unor situații concrete; Dobândirea de competențe (capacitatea de a selecta, combina și utiliza adecvat cunoștințe, abilități) legate de aplicabilitatea în practică a dreptului roman.

d. Competențe acumulate după parcurgerea cursului

Competențe profesionale	Cunoștințe: 1. cunoaștere, înțelegere și utilizare a limbajului specific (cunoașterea, înțelegerea conceptelor dreptului roman și utilizarea lor adecvată în comunicarea profesională); 2. explicare și interpretare (utilizarea cunoștințelor de bază, pentru explicarea și interpretarea importanței studiului dreptului roman); Abilități: 3. aplicare, transfer și rezolvare de probleme (utilizarea unor principii și metode de bază pentru rezolvarea unor probleme/situații bine definite, tipice dreptului roman, în condiții de asistență calificată); 4. reflecție critică și constructivă (utilizarea adecvată de criterii și metode standard de evaluare, pentru a aprecia calitatea, meritele și limitele dreptului roman); 5. creativitate și inovare (elaborarea de proiecte profesionale cu utilizarea unor principii și metode consacrate în dreptul roman).
Competențe transversale	• autonomie și responsabilitate (executarea responsabilă a sarcinilor profesionale, în condiții de autonomie restrânsă și asistență calificată); • interacțiune socială (familiarizarea cu rolurile și activitățile specifice muncii în echipă și distribuirea de sarcini pentru nivelurile subordonate); • dezvoltare personală și profesională (conștientizarea nevoii de formare continuă, utilizarea eficientă a resurselor și tehnicilor de învățare pentru dezvoltarea personală și profesională);

e. Resurse și mijloace de lucru

Pentru o pregătire temeinică, vă sugerăm să efectuați toate testele de evaluare, astfel încât rezultatul pregătirii dumneavoastră să fie cât mai obiectiv. De asemenea, vă sugerăm să vă alcătuiți propriile dumneavoastră planuri și scheme, acestea ajutându-vă la o mai bună sistematizare a cunoștințelor dobândite.

Fiecare curs debutează cu prezentarea obiectivelor pe care trebuie să le atingeți – din punctul de vedere al nivelului de cunoștințe – prin studierea temei respective. Vă recomandăm să le citiți cu atenție și apoi, la sfârșitul cursului, să le revedeți pentru a verifica dacă le-ați atins în întregime.

Testele de evaluare prezente la sfârșitul fiecărui curs vă vor ajuta să verificați modalitatea specifică de învățare și să vă îmbunătățiți cunoștințele. Timpul recomandat rezolvării testelor este de 30 de minute. Rezolvați testele numai după studierea în întregime a unui curs și nu vă uitați la răspunsuri decât după rezolvarea testului și numai dacă nu reușiți să găsiți răspunsul prin recitirea cursului.

La sfârșitul fiecărui capitol există indicată o bibliografie selectivă pe care vă sfătuim să o parcurgeți.

f. Structura cursului

Cursul **Drept roman** este alcătuit din 14 capitole (fiecare capitol fiind aferent unei **unități de învățare**):

La sfârșitul fiecărui capitol se regăsesc modele de teste de autoevaluare care vă vor ajuta să vă însușiți materia și să stabiliți singuri ritmul de învățare și necesitățile proprii de repetare a unor teme.

Totodată, la anumite capitole sunt formulate și **teme de control**, în vederea evaluării pe parcurs. Acestea sunt:

Tema de control nr.1

Analiza operei legislative a lui Justinian;

Tema de control nr.2

Evoluția procedurii civile romane;

Tema de control nr.3

Posesia și proprietatea analiză comparativă;

Tema de control nr.4

Succesiunile.

NOTĂ: Temele de control se prezintă de către fiecare student sub formă de referat, iar rezultatele acestei evaluări se comunică de către cadrul didactic în mod direct și nemijlocit studenților.

Cursul de față poate fi studiat atât în întregime, potrivit ordinii prestabilite a capitolelor, dar se poate și fragmenta în funcție de interesul propriu mai accentuat pentru anumite teme. În vederea susținerii examenului este obligatorie parcurgerea tuturor celor 14 capitole și efectuarea testelor prezentate.

g. Cerințe preliminare și discipline deservite

Dreptul roman este o disciplină care se studiază în anul I, semestru I, constituind ea însăși o introducere în studiul dreptului.

Disciplinele din planul de învățământ care se dezvoltă pe baza cunoștințelor dobândite în cadrul materiei de față sunt: Drept constituțional și instituții politice; Drept civil; Drept penal; Drept administrativ; Drept procesual civil; Drept procesual penal etc.

h. Durata medie de studiu individual

Durata medie de învățare estimăm a fi de aproximativ 28 de ore.

În vederea susținerii verificării finale considerăm necesar, de regulă, un studiu de o săptămână.

Studierea fiecărui capitol necesită un efort de cca. 2 ore, astfel încât cunoștințele specifice acestui domeniu să se fixeze temeinic.

i. Evaluarea

La încheierea studierii cursului, este obligatorie realizarea celor 2 teme de control.

Înainte de examen este indicat să parcurgeți din nou toată materia, cu atenție, durata estimată pentru această activitate fiind de aproximativ o săptămână.

Forma de evaluare (E-examen, C-colocviu/test final, LP-lucrări de control)		E
Stabilirea notei finale (procentaje)	- evaluarea finală	50%
	- activități aplicative /laborator/lucrări practice/proiect etc.	-
	- teste grilă pe parcursul semestrului/ teme de control	50%

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE I

Obiectul și importanța Dreptului Privat Roman. Privire istorică

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la obiectul și importanța dreptului privat roman.

1. Noțiuni introductive

Problema importanței dreptului roman a stat la baza preocupărilor juriștilor, din toate timpurile. Explicația constă în faptul că dreptul roman nu a rămas un simplu document arheologic, ca alte legislații din antichitate, ci a depășit limitele societății care l-a generat, exercitând o influență majoră asupra dreptului de mai târziu.

Dreptul roman este expresia juridică generală și abstractă a relațiilor dintr-o societate întemeiată pe proprietatea privată și pe producția de mărfuri.

Fenomenul juridic roman s-a zămislit în cadrul procesului de trecere, a societății romane, de la societatea gentilică, la cea politică. Acest proces se caracterizează prin confuzia dintre diferite categorii de norme sociale (juridice, religioase și morale), confuzie care cu timpul va fi depășită, dovada constituind-o faptul că, normele de drept erau desemnate prin termenul IUS, iar cele religioase prin termenul de FAS.

2. Conținut

În concepția romanilor, dreptul cunoaște două diviziuni fundamentale:

- ***dreptul public;***
- ***dreptul privat.***

Dacă dreptul public reglementează atât formele de organizare ale statului cât și raporturile create între stat și particulari, dreptul privat reglementează numai raporturile dintre particulari.

Față de specificul principalelor categorii de relații sociale, aflate sub incidența normelor dreptului privat roman, cursul de față va analiza trei mari capitole:

- ***Izvoarele dreptului roman privat;***
- ***Procedura civilă romană;***

- **Dreptul civil roman.**

Dreptul privat roman, cu o puternică identitate, s-a constituit ca un sistem de norme juridice, instituite și sancționate de către statul roman, norme care au ca obiect de reglementare condiția juridică a persoanei, relațiile personale patrimoniale și soluționarea litigiilor dintre persoane.

Aceste instituții fundamentale ale dreptului privat roman s-au configurat în condițiile dezvoltării fără precedent a economiei de schimb, ca instrumente menite să o apere și să o consolideze.

La rândul său, **dreptul privat** se compune din trei părți:

- **dreptul civil;**
- **dreptul ginților;**
- **dreptul natural.**

Ius civile (dreptul quiritar) era dreptul cetățenilor romani, extrem de rigid și de formalist și profund exclusivist, fiind înconjurat de forme solemne și simboluri, de natură să-l facă inaccesibil străinilor.

Ius gentium cuprindea normele juridice care se aplicau în raporturile dintre cetățeni și străini, apărând ca o replică la dreptul civil, fiind mult mai evoluată decât acesta, deoarece nu presupune forme solemne și gesturi rituale, întemeindu-se pe libera manifestare a voinței persoanelor. De aceea se va impune ca un drept general, înlăturând din viața juridică vechiul drept al cetățenilor romani.

Ius naturae era un sistem de principii juridice valabil pentru toate popoarele și pentru toate timpurile.

Documentele dreptului roman

Aceste documente se împart în trei categorii: **texte epigrafice, papyrii, texte istorice și literare.**

Textele epigrafice îmbracă forma unor inscripții, gravate pe table de marmură și de bronz, sau forma unor înscrisuri particulare, pe tăblițe de lemn, acoperite cu ceară (tăblițe cerate - *Tripticele din Transilvania*).

Papyrii, la rândul lor, ne redau textele unor izvoare de drept importante pentru cunoașterea fizionomiei unor instituții juridice.

Textele istorice și literare furnizează adesea date importante privitoare la anumite izvoare normative, la practica judiciară sau la unele momente din viața privată cu implicații pe plan juridic.

Istoria dreptului privat roman este periodizată de către cei mai mulți autori în trei epoci: **epoca veche, epoca clasică și epoca postclasică.**

Această periodizare are însă un caracter artificial, deoarece evoluția ideilor și instituțiilor juridice nu poate fi clar delimitată. De aceea accentul se va pune pe stadiile prin care au trecut aceste instituții în evoluția lor.

Epoca veche începe odată cu fondarea statului (mijlocul sec. al VI-lea) și durează până la fondarea principatului (27e.n.), ceea ce înseamnă că pe planul organizării politice îi corespunde regalitatea în formă statală și republica.

Epoca clasică începe cu fondarea principatului și se încheie cu fondarea dominatului (284e.n.), perioadă în care doctrina juridică atinge culmea strălucirii sale.

Epoca postclasică corespunde dominatului (284e.n.-565e.n.), perioadă în care din cauza decăderii generale a societății romane, dreptul privat cunoaște și el un proces de decădere.

3. Rezumat

Dreptul privat roman, cu o puternică identitate, s-a constituit ca un sistem de norme juridice, instituite și sancționate de către statul roman, norme care au ca obiect de

reglementare condiția juridică a persoanei, relațiile personale patrimoniale și soluționarea litigiilor dintre persoane.

4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

I. Care sunt diviziunile dreptului în concepția romanilor?

- a) **dreptul public**
- b) **dreptul privat**
- c) dreptul civil

II. Ce sisteme procedurale sunt cunoscute în evoluția procedurii civile romane?

- a) **procedura legisacțiunilor**
- b) **procedura formulară**
- c) **procedura extraordinară**

III. Care sunt părțile componente ale dreptului privat roman?

- a) **dreptul ginților**
- b) **dreptul natural**
- c) **dreptul civil**

IV. Care sunt documentele în baza cărora s-a reconstituit dreptul roman?

- a) **textile epigrafice**
- b) **papyriile**
- c) **textile istorice și literare**

V. Care sunt epocile dreptului privat roman?

- a) **epoca veche**
- b) **epoca clasică**
- c) **epoca postclasică**

Temă de control:

Importanța dreptului privat roman

5. Bibliografie recomandată

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

VI. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

VI. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE II

Evoluția formelor de exprimare ale dreptului privat roman

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la evoluția formelor de exprimare ale dreptului privat roman.

1. Introducere

Izvoarele dreptului, în sens formal, desemnează totalitatea formelor necesare pentru exprimarea normelor juridice.

Pentru ca o normă socială să devină normă de drept, sunt necesare anumite procedee de adoptare, care diferă de la o societate la alta.

În societatea romană izvoarele dreptului în sens formal au evoluat sub influența factorilor economici, sociali și politici.

În epoca veche, principalul izvor de drept, a fost *obiceiul* urmat de *lege*, *edictele pretorului* și *jurisprudența*.

În epoca clasică, la vechile izvoare s-au adăugat *senatusconsultele* și *constituțiunile imperiale*.

În epoca postclasică, odată cu instaurarea monarhiei absolute, norme de drept devin *constituțiunile imperiale* și *obiceiurile*.

2. Conținut

Obiceiul juridic s-a format în procesul trecerii de la societatea gentilică la societatea politică.

Până în sec. al V-lea, când a fost adoptată *Legea celor XII Table*, obiceiul a fost singurul izvor al dreptului roman.

Obiceiurile erau ținute în secret de către pontifi, care pretindeau că le-au fost încredințate de către zei, cu scopul de a acredita originea divină a dreptului.

De altfel nu exista nici o delimitare strictă între normele de drept (*ius*) și cele religioase (*fas*), deoarece, astfel se justifica influența religioasă în procesul de aplicare al dreptului.

La sfârșitul epocii vechi, odată cu dezvoltarea economiei de schimb, obiceiul este înlocuit de actul normativ, mai bine adaptat la noile realități.

În epoca post-clasică, în situația decăderii producției și reînvierea unor practici ale economiei naturale, importanța obiceiului crește.

Deși politica imperială urmărea să asigure o conducere centralizată, statul și economia se descompun, iar marii proprietari își asumă întreaga putere pe domeniile lor.

Legea, ca izvor de drept, aparține epocii republicane (509 î.e.n-27 e.n.).

Legea este o hotărâre a poporului, luată în adunările sale legislative.

La romani, cuvântul *lex* avea înțelesul de convenție.

Când convenția intervenea între două persoane fizice, *lex* însemna contract, iar atunci când intervenea între magistrați și popor căpăta înțelesul de lege, ca formă de exprimare a dreptului.

Convenția dintre magistrați și popor se încheia după anumite reguli care defineau procedura de adoptare a legilor.

Magistratul făcea cunoscut proiectul de lege printr-un edict, care era dezbătut de către popor în adunări neoficiale, acesta, neputând aduce însă, amendamente proiectului de lege.

Dacă erau de acord cu textul propus de magistrat, răspundeau prin da (*uti rogas*), iar dacă nu erau de acord, prin nu (*antiquo*).

Față de această procedură, Gaius afirma că *legea este ceea ce poporul decide și hotărăște (quod populus romanus iubet atque constituit)*.

După ce legea era votată de popor, trebuia să fie supusă spre aprobarea senatului, pentru a se verifica dacă s-au respectat tradițiile romane. În fapt, senatul (care în realitate cenzura activitatea adunărilor poporului), refuza să ratifice legile care lezau interesele proprietarilor de sclavi.

În practică, magistratul avea grijă să nu prezinte în fața poporului propuneri care ar fi întâmpinat opoziția senatului.

Textul legii era depus în tezaurul statului, după ce era aprobat de către senat.

Un număr de copii ale legii (care purta numele magistratului care prezenta propunerea în fața poporului) erau difuzate, pentru ca textul să fie cunoscut de cetățeni.

Legea cuprindea trei părți: *praescriptio* (numele magistratului care a prezentat propunerea, al comitiilor care au votat legea și data votării), *rogatio* (textul legii) și *sanctio* (consecințele ce decurg din încălcarea dispozițiilor legii).

Orice act făcut prin încălcarea dispozițiilor legii era anulat; actul întocmit cu încălcarea dispozițiilor legii, în cazul legii mai puțin perfecte, nu era anulat, dar autorul său urma să fie amendat; în cazul legii imperfecte exista o sancțiune prin care se interzice încălcarea prevederilor ei, dar nu sunt prevăzute consecințele în caz contrar.

În anul 449 î.e.n. normele de drept au fost sistematizate într-o nouă codificare care s-a publicat pe 12 table de bronz, fiind cunoscută sub denumirea de **Legea celor XII Table, un adevărat cod, prin sfera și natura reglementărilor sale (întreaga materie a dreptului public și privat)**.

Acest fapt l-a determinat pe Cicero să afirme că toate legile romane care au fost adoptate mai târziu s-au mărginit să dezvolte principiile cuprinse în *Legea celor XII Table*, memorarea ei fiind o lecție obligatorie pentru elevi (*carmen necessarium*).

Această lege, pe care se sprijină întreg edificiul al dreptului roman, nu a fost abrogată niciodată.

Din punct de vedere formal, a fost în vigoare timp de 11 secole.

În realitate, către sfârșitul epocii vechi și în epoca clasică, în contextul evoluției societății romane, multe din dispozițiile sale au devenit inaplicabile.

În cadrul dispozițiilor de drept privat, o atenție deosebită este acordată proprietății (quiritară), succesiunii și organizării familiei.

Dispozițiile privind materia obligațiilor sunt foarte puține deoarece la acea dată romanii erau un popor de agricultori, care trăia în condițiile economiei naturale.

Procedura de judecată era formalistă, brutală și primitivă, formele sacramentale pe care le cerea judecarea unui proces fiind destul de complicate, nerespectarea lor ducând la consecințe destul de grave.

Legea celor XII Table a intrat pentru totdeauna în conștiința poporului roman, care vedea în ea un mijloc de viață.

Deși textul original al legii nu ne-a parvenit, deoarece tablele de bronz au fost distruse când Roma a fost incendiată de gali (înc.sec.al IV-lea), datorită reconstituirilor, dispozițiile sale ne sunt cunoscute.

Magistrații romani aveau dreptul să publice la intrarea în funcție un edict (*ius edicendi*), cu o valabilitate de un an, cât dura și magistratura, prin care arătau cum vor conduce domeniul lor de activitate și ce procedee vor utiliza.

Dacă la origine, edictele erau date în formă orală (*ex dicere*), începând cu sec. al III-lea î.e.n. au început să fie afișate pe table din lemn vopsite în alb (*album*).

Pe lângă edictele valabile un an de zile, numite *edicta perpetua*, se mai dădeau și edicte ocazionale (neprevăzute), valabile un anumit număr de zile, numite *edicta repentina*.

Între edictele date de magistrații romani, *edictul pretorului* ocupă un loc aparte deoarece pretorul exercita prin excelență, atribuții judiciare.

În acest mod, dar pe cale indirectă (potrivit concepției romane, magistrații judiciari nu puteau introduce noi reglementări juridice), pretorul a creat și instituții juridice noi, care spre sfârșitul republicii s-au constituit în sistemul dreptului pretorian, ca o replică dată dreptului civil.

Pretorul a creat în acest mod aparența că dreptul civil rămâne în vigoare, dar prin utilizarea unor mijloace procedurale l-a adaptat la noile realități.

Putem concluziona că dreptul privat roman a evoluat pe cale procedurală.

Deși edictul era valabil doar pe durata magistraturii respective (un an), noul pretor prelua din vechiul edict (*edictum vetus*) dispozițiile care se dovediseră a fi utile, cărora li se adăugau noile dispoziții (*edictum novum*).

Jurisconsultul Salvius Iulianus, la ordinul împăratului Hadrian, a redactat *Edictul pretorului urban* într-o formă definitivă, numit *edictum perpetuum*, în sensul de edict permanent, de la ale cărui dispoziții pretorii nu se puteau abate.

Noul edict cuprinde patru părți: organizarea proceselor, mijloace procedurale de drept civil, mijloace procedurale pretoriene, executarea sentinței.

Termenul de *sistematizare* folosit nu este potrivit, deoarece Salvius Iulianus a introdus puține modificări.

Raportul dintre dreptul pretorian și dreptul civil este exprimat într-o definiție aparținând “Digestelor”: “*Ius praetorium est quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam*”.

Dreptul pretorian este acela care a fost stabilit de pretor pentru a veni în ajutorul dreptului civil, pentru a-l completa și îmbunătăți, conform binelui public.

Deși, nu are dreptul de a crea drept, în realitate edictul pretorului este izvor de drept, dar cu o funcționalitate specifică: își găsește identitatea proprie numai în raport cu dreptul civil.

Este știința dreptului creată de jurisconșulți (*iuris consulti*), prin interpretarea dispozițiilor cuprinse în legi.

Activitatea jurisconșulților avea un rol important în procesul de aplicare și de creare a dreptului.

Aceasta deoarece în condițiile dezvoltării producției, situațiile nou create nu puteau fi soluționate pe baza unor texte adoptate cu secole în urmă.

Era nevoie de o fină interpretare (mergând uneori până la modificarea textului) a vechilor legi, interpretare pe care o puteau oferi doar jurisconsulții.

Putem afirma că în acest mod, jurisconsulții au creat un drept nou, corespunzător noii fizionomii a societății romane, sub aparența că interpretează vechile reglementări.

În **epoca clasică**, jurisprudența a atins culmea strălucirii sale, având un pronunțat caracter practic.

Jurisconsulții au constatat existența unor elemente comune în baza cărora, prin sinteză, au formulat reguli și principii juridice. Astfel, o regulă de drept era recunoscută ca atare numai dacă oferea soluții pentru toate cazurile imaginabile într-un domeniu.

La începutul epocii clasice s-au format două școli de drept, cu sensul de curenți ale gândirii juridice, preocupate de soluționarea problemelor controversate:

a) *Școala sabiniană*, fondată de Caius Ateius Capito, cu o orientare conservatoare, tradiționalistă;

b) *Școala proculiană*, fondată de Marcus Antistius Labeo, cu o orientare progresistă, cu preocupări pentru introducerea unor inovații.

Întrucât nu aveau o organizare administrativă, pe la jum. sec. al II-lea e.n., cele două școli au dispărut din viața juridică romană.

Jurisconsulții clasici (*Capito, Labeo, Massurius Sabinus, Caius Cassius Longinus, Salvius Iulianus, Pomponius, Gaius, Aemilius Papinianus, Iulius Paulus, Ulpian, Domitius, Modestinus*) s-au remarcat printr-o activitate intensă, prin calități excepționale exprimate în capacitatea de analiză și sinteză, de generalizare și sistematizare, prin logica soluționării controverselor, prin raționalism juridic și prin precizia cu care au interpretat normele juridice.

Lucrările lor pot fi clasificate pe anumite categorii:

Institutiones - manuale elementare de drept care cuprind instituții de drept civil și pretorian (Caius, Ulpian);

Sententiae - lucrări utilizate atât în învățământ cât și în practică (Papinianus, Paulus);

Digestele - lucrări cu caracter enciclopedic care cuprind drept civil și pretorian (Salvius Iulianus, Ulpian, Marcellus).

În **epoca postclasică** asistăm la decăderea jurisprudenței, ca o urmare a descompunerii societății sclavagiste romane. Activitatea jurisconsulților se rezumă la compilații sau la alcătuirea unor extrase din lucrările jurisconsulților clasici.

În epoca împăratului August, judecătorii erau obligați să soluționeze cazurile în funcție de răspunsurile jurisconsulților, atașați politicii imperiale, care au fost investiți cu dreptul de a da consultații oficiale cu caracter obligatoriu (*ius publice respondendi*).

Împăratul Hadrian a extins sistemul hotărând că răspunsurile cu caracter oficial vor fi obligatorii, nu numai pentru speța în discuție, ci și pentru spețele similare.

Din acest moment răspunsurile jurisconsulților investiți cu *ius publice respondendi* au devenit izvoare de drept în sens formal.

Pentru ca părțile sau avocații să nu poată invoca în sprijinul afirmațiilor lor texte falsificate, împăratul Valentinian al III-lea a promulgat în anul 426 e.n. **Legea citațiilor**, prin care se confirma autoritatea lucrărilor a cinci juriști: Papinian, Paul, Ulpian, Gaius și Modestinus, considerându-se că lucrările acestora erau cunoscute în detaliu de judecători, iar falsurile vor fi ușor de depistat.

Până la împăratul Hadrian, **hotărârile adoptate în Senat** nu erau izvoare de drept în sens formal, deși, în practică, încă din epoca veche Senatul a influențat procesul de legiferare (nici o lege nu intra în vigoare fără aprobarea senatului).

Prin reforma lui Hadrian, hotărârile senatului – *senatusconsulte* – au devenit izvoare de drept și în sens formal.

Rolul Senatului creștea doar în aparență deoarece el era doar o anexă a politicii imperiale, împăratul legiferând după bunul său plac.

Pentru adoptarea unui *senatusconsult*, propunerea era prezentată în fața senatului care o vota automat.

Datorită acestei proceduri, *senatusconsulte* au fost desemnate și prin termenul de *orationes* (simple discursuri).

Gaius definea **constituțiunile imperiale, ca fiind ceea ce împăratul hotăra prin decret, prin edict sau prin scrisoare (*constitutio principis est quod imperator decreto, vel edicto, vel epistula constituit*)**.

Acestea erau de patru feluri:

a) *edicta* (cuprindeau dispoziții cu caracter general în domeniul dreptului public sau privat);

b) *mandata* (instrucțiuni date înalților funcționari de stat în domeniul administrativ și penal);

c) *decrete* (hotărâri judecătorești date de către împărat, care avea și autoritatea de a judeca procese);

d) *rescripte* (consultații în probleme de drept date de împărați și juriști; răspunsurile lor date magistraților fiind sub forma unor scrisori numite *epistula*).

3. Rezumat

Izvoarele dreptului, în sens formal, desemnează totalitatea formelor necesare pentru exprimarea normelor juridice.

Pentru ca o normă socială să devină normă de drept, sunt necesare anumite procedee de adoptare, care diferă de la o societate la alta.

În societatea romană izvoarele dreptului în sens formal au evoluat sub influența factorilor economici, sociali și politici.

4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

I. Care sunt izvoarele dreptului roman?

a) legile

b) totalitatea formelor necesare pentru exprimarea normelor juridice

c) documentele

II. Ce desemnează termenul “*ius*”?

a) poporul roman

b) regele

c) norma de drept

III. Ce desemnează termenul “*fas*”?

a) norma religioasă

b) cultura romană

c) festivitatea romană

IV. În ce context termenul “*lex*” desemna un contract?

a) atunci când era respectată legea

b) când convenția intervenea între două persoane fizice

c) în domeniul comercial

V. În ce context termenul “*lex*” însemna lege?

a) când convenția intervenea între magistrați și popor

b) într-un cadru legal

c) în desfășurarea modului de viață cotidian.

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;
Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;
Vl. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;
Vl. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;
S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE III

Opera legislativă a lui Justinian

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la opera legislativă a lui Justinian.

1. Introducere

Codificările realizate în epoca prejustiniană

Încă de la sfârșitul sec. al III-lea e.n. s-au făcut numeroase încercări de sistematizare a dreptului roman:

a) **Codul Gregorian** a fost extile g probabil între anii 291-294 de către Gregorius și cuprinde constituțiunile imperiale din vremea împăratului Hadrian;

b) **Codul Hermogenian** a fost întocmit în anul 295 de către Hermogenianus; el pare a fi o continuare a Codului Gregorian;

c) **Codul Theodosian** a fost întocmit în anul 438, din extile împăratului Theodosiu al II-lea; el cuprinde constituțiunile imperiale adoptate în perioada de la Constantin cel Mare până la Theodosiu al II-lea.

2. Conținut

Importanța operei legislative a lui Justinian

Legislația lui Justinian a avut o importanță pe care nimeni nu o putea bănuși.

A fost publicată pentru prima dată în anul 1489 și denumită în sec. al XVI-lea *Corpus iuris civilis* – Culegere de drept civil.

Din dorința de a extile gi societatea romană și de a opri procesul de descompunere a sistemului sclavagist, a realizat o operă de sistematizare a dreptului extile și postclasic, astfel încât să poată fi aplicat la realitățile sec. al VI-lea.

Efortul său nu a avut însă efectul scontat, procesul de trecere la formațiunea socială feudală neputând fi oprit.

Opera legislativă a lui Justinian cuprinde patru lucrări:

Codul; Digestele; Institutele (au fost întocmite între anii 528-534); **Novelele.**

Codul (*Codex*), publicat în două ediții -529 și 534-, redactat de către o comisie formată din 10 membri, în frunte cu Tribonian (*questor sacri palatē* – autoritate de necontestat în domeniul dreptului), este împărțit în cărți, titluri, constituțiuni (în *inscriptio* se arată numele împăratului care a dat actul și al persoanei căreia i-a fost adresat; în *extile gic* se menționează data și locul emiterii actului) și uneori în paragrafe.

Codul lui Justinian cuprinde toate constituțiunile imperiale date din epoca lui Hadrian până în anul 534, referindu-se atât la dreptul public cât și la dreptul privat.

Digestele lui Justinian (533 e.n.) este cea mai importantă lucrare a întregii sale exti legislative. Ne-a parvenit pe cale directă și este o culegere de texte, extrase din lucrările jurisconsulților clasici și adaptate la noile realități pentru a putea fi puse în practică.

Textele, selecționate din două mii de lucrări clasice, de către o comisie formată din 15 membri, sub conducerea lui Tribonian, au fost sistematizate în 50 de *cărți* care au fost la rândul lor împărțite în *titluri*, *fragmente* (pot fi grupate în 4 categorii, după criteriul operei și al autorilor din care au fost extrase) și *paragrafe*. La începutul fiecărui fragment se află o *inscripție* în care este menționat numele autorului și opera din care a fost extras textul. Pentru a putea cita un text din *Digeste* se utilizează 4 cifre în următoarea ordine: numărul cărții, al titlului, al fragmentului și al paragrafului (a cărui numerotare începe cu paragraful 2, deoarece primul, numit *principium* nu este numerotat).

Cele mai valoroase ediții ale *Digestelor* – model de gândire juridică – au fost publicate de către Th. Mommsen în anul 1870 și de către P. Bonfante (și colectiv) în anul 1931.

Institutele (*Institutiones*) au fost publicate în anul 533 e.n. și cuprind texte extrase din *Institutele* clasice de către Tribonian, Teofil și Doroteu, fiind adresate studenților.

Ele cuprind 4 cărți împărțite în *titluri* și *paragrafe*.

Novelele (*Novelae*) reprezintă o sistematizare a constituțiunilor date de Justinian după anul 534, fiind alcătuite de persoane particulare, după moartea împăratului, numindu-se astfel, nu pentru că ar introduce noi principii de drept, ci pentru că dispozițiile sale sunt noi din punct de vedere extile gic, față de cele cuprinse în *Cod*.

Alterațiunile sunt modificări pe marginea textului documentului (legii).

Principalele categorii de alterațiuni sunt: interpolațiunile și glosele.

Interpolațiunile sunt modificări ~ greu de identificat deoarece nu se face nici o mențiune cu privire la textul căruia îi aparțin ~ pe care juriștii lui Justinian le-au adus, cu bună știință, lucrărilor jurisconsulților clasici și constituțiunilor imperiale, cu prilejul întocmirii operei de sistematizare a legislației pentru a putea fi aplicată în practică.

Cercetătorii au depus mari eforturi în vederea depistării interpolațiunilor încă din vremea Renașterii.

Începutul a fost făcut de romanistul Cujas, în a doua jum. A sec. al VI-lea.

Prin depistarea interpolațiunilor, cercetătorii au reușit să reconstituie jurisprudența clasică și să stabilească în ce măsură au fost modificate extile de către juriștii lui Justinian.

Glosele sunt alterațiuni de texte făcute din eroare, cu ocazia copierii manuscriselor clasice și nu trebuie confundate cu notițele prin care juriștii de la începutul Evului Mediu explicau extile din opera lui Justinian.

3. Rezumat

Legislația lui Justinian a avut o importanță pe care nimeni nu o putea bănuși.

A fost publicată pentru prima dată în anul 1489 și denumită în sec. al XVI-lea *Corpus iuris civilis* – Culegere de drept civil.

Opera legislativă a lui Justinian cuprinde patru lucrări:

Codul; Digestele; Institutele (au fost întocmite între anii 528-534); Novelele.

4. Test de autoevaluare a cunoștințelor

I. Cum a fost denumită opera legislativă a lui Justinian?

a) **corpus iuris civilis**

b) **culegere de drept civil**

c) enciclopedie

II. Care sunt codificările realizate în epoca prejustiniană?

a) **Codul Gregorian**

b) **Codul Hermogenian**

c) **Codul Theodosian**

III. Ce sunt alterațiunile de texte?

a) texte greșite

b) scrieri cu ghilimele

c) **modificări pe marginea textului**

IV. Ce cuprind *Institutele* lui Justinian?

a) **texte adresate studenților**

b) poezii

c) epigrame

VI. Opera legislativă a lui Justinian cuprinde:

a) **4 lucrări**

b) 100 de lucrări

c) nu au putut fi numărate

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

VI. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

VI. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE IV

Procedura legisacțiunilor

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la procedura civilă romană- procedura legisacțiunilor.

1. Introducere

Procedura civilă romană cuprinde totalitatea normelor care reglementează desfășurarea proceselor cu privire la libertate, la proprietate, la moștenire și la valorificarea drepturilor de creanță.

În evoluția dreptului privat roman au fost cunoscute 3 sisteme procedurale:

- *procedura legisacțiunilor* (epoca veche);
- *procedura formulară* (epoca clasică);
- *procedura extraordinară* (epoca postclasică).

2. Conținut

Dacă în epoca prestatală conflictele dintre persoane erau soluționate conform *legii talionului* (răzbunarea sângelui) sau invocarea divinității pe calea unor ritualuri, odată cu organizarea politică a societății, din dorința de a impune cât mai repede *justiția* în soluționarea litigiilor dintre persoane, statul roman a introdus o procedură de judecată caracterizată printr-un formalism excesiv, în cadrul căruia reprezentanții cultului religios aveau un rol important.

Evoluția organizării instanțelor de judecată la romani ne arată că rolul statului în înfăptuirea justiției a crescut necontenit.

Cu toate acestea, în întreaga istorie a statului roman, alături de *justiția publică*, înfăptuită de organele de specialitate ale statului, s-a practicat și *justiția privată*, caracterizată prin valorificarea drepturilor subiective prin mijloace proprii.

Justiția privată poate fi *agresivă* (când o persoană ia inițiativa în vederea realizării pretențiilor sale prin mijloace proprii) și *defensivă* (când se apără împotriva pretențiilor cuiva prin aceleași mijloace).

Dacă justiția privată defensivă a fost permisă de statul roman, potrivit principiului *vim vi repellere licet* (violența poate fi îndepărtată prin violență), justiția privată agresivă a fost și ea tolerată o vreme în anumite cazuri, însă împotriva ei s-au luat măsuri de reprimare până în sec. al IV-lea e.n. .

Deoarece, realizarea pretențiilor unei persoane prin mijloace proprii era de natură să aducă atingere intereselor generale ale clasei dominante, s-au luat măsuri de reprimare a justiției private:

a) **Prin Legea Iulia** cu privire la violența publică și privată ~ *Lex Iulia de vi publica et private* ~ dată în vremea lui August, se pedepsește cu o pedeapsă publică fapta creditorului care prin violență ia un bun din patrimoniul debitorului său;

b) **Decretum Marci**, dat de către Marc Aureliu, pedepsește cu pierderea creanței, pe creditorul care, chiar fără folosirea violenței, ia un bun de la debitorul său;

c) **Constituția din anul 389 e.n.** pedepsește cu pierderea dreptului de proprietate pe proprietarul care intră în stăpânirea lucrului său prin mijloace violente.

Caracterele procedurii legisacțiunilor.

Prin legisacțiune se înțelege faptul că orice acțiune, ca mijloc de valorificare a unui drept subiectiv, se întemeiază pe lege.

Caracterele legisacțiunilor reflectă condițiile care le-au generat, precum și rolul pe care l-au îndeplinit în înfăptuirea politicii clasei dominante.

Caracterul judiciar constă în faptul că părțile erau obligate să se prezinte în fața magistratului și să pronunțe anumiți termeni solemni (*formule*).

Caracterul legal impunea părților, care doreau să-și valorifice anumite drepturi subiective, folosirea unor termeni luați din legea pe care se întemeia legisacțiunea corespunzătoare.

Caracterul formalist era dat de faptul că atât părțile cât și magistratul, pronunțau formule și termeni solemni, care trebuiau respectate cu strictețe.

Desfășurarea procesului în sistemul procedurii legisacțiunilor.

Procedura legisacțiunilor se caracterizează prin judecarea procesului în două faze:

- *in iure*;
- *in iudicio*, folosindu-se expresia *ordo iudiciorum privatorum* (reguli care guvernează desfășurarea procesului).

Instanța era organizată doar în zilele faste, de către pretor, principalul magistrat judiciar.

Faza in iure. Citarea pârâtului se făcea prin utilizarea unuia din cele 3 procedee recunoscute:

a) *in ius vocatio* consta în chemarea pârâtului în fața magistratului prin rostirea unor cuvinte solemne (*in ius te voco*);

b) *vadimonium extrajudicial* era o convenție prin care părțile stabileau data la care urmau să se prezinte în fața magistratului;

c) *condictio* era somația prin care reclamantul chema *in iure* pe pârât.

În fața magistratului, față de pretențiile formulate de reclamant, pârâtul putea să adopte una din următoarele atitudini:

a) *confessio in iure* - recunoașterea vinei, îl asimila cu cel condamnat, potrivit principiului *confessus pro iudicato est*;

b) *infinitio* - pârâtul participa la proces, dar nega pretențiile reclamantului, ceea ce ducea procesul în cea de-a doua fază și se încheia cu pronunțarea sentinței;

c) *non defensio uti oportet* - dacă pârâtul nu se apăra temeinic era asimilat cu cel condamnat.

Competența magistraților judiciari era desemnată prin termenii de:

a) *iurisdictio* era dreptul magistratului de a supraveghea îndeplinirea formelor proprii legisacțiunilor prin care părțile urmăreau să-și valorifice pretențiile;

b) *imperium* era puterea de comandă a magistratului.

În sens larg, *imperium* cuprinde și *iurisdictio*.

În virtutea acestei competențe, pretorul putea soluționa anumite litigii, fără a mai trimite părțile în fața judecătorului prin următoarele *mijloace procedurale*:

a) *stipulations praetoriae* - contracte verbale, încheiate din ordinul pretorului;

b) *missio in possessionem* - trimiterea reclamantului în detențiunea sau în posesiunea bunurilor pârâtului (măsură luată împotriva pârâtului care refuza să se prezinte în fața magistratului);

c) *restitutio in integrum* (repunerea în situația anterioară) - ordinul pretorului prin care desființa actul juridic păgubitor pentru reclamant, repunând părțile în situația pe care o aveau înainte de formarea acelui act;

Exemplu: cel mai vechi caz este *restitutio in integrum ob absentiam* ~ dacă un cetățean lipsea vreme îndelungată din Roma, în interesul serviciului, și în acest timp cineva îi uzucapa un bun, pretorul putea acorda *restitutio in integrum* prin care desființa uzucapiunea.

Alte cazuri în care se mai aplica *restitutio in integrum* au fost: *restitutio in integrum ob errorem* (din cauza erorii), *ob metum* (din cauza violenței), *ob dolum* (din cauza înșelăciunii), *ob capitis deminutionem* (din cauza desființării personalității).

În procedura *legisacțiunilor*, activitatea pretorului consta în urmărirea rostirii corecte a formulelor proprii legisacțiunii respective, de către părți, după care se pronunța, prin rostirea unor cuvinte solemne: *do* ~ numea judecătorul ales de părți; *dico* ~ atribuia obiectul aflat în litigiu, cu titlu provizoriu, uneia dintre părți; *addico* ~ ratifica declarația unei părți recunoscând dreptul acesteia.

Faza in iudicio. După ultimul act al fazei *in iure* ~ *litis contestatio* (luarea de martori) ~ procesul trecea în cea de-a doua fază, numită *in iudicio*.

Din acest moment părțile se exprimau în fața judecătorului într-un limbaj comun sau puteau recurge la serviciile unui avocat (*patronus causarum*), care nu avea însă calitatea de reprezentant în justiție, ci venea doar în sprijinul părții respective, prin pledarea cazului.

În urma administrării probelor, judecătorul se pronunța potrivit liberei sale convingeri. În situația absenței adversarului, judecătorul aștepta până la amiază, după care dădea câștig de cauză, părții care s-a prezentat la proces ~ *post meridiem praesenti litem addicito*).

Judecătorul era o persoană particulară ~ în sensul că nu existau judecători de profesie, acest drept revenind doar senatorilor și mai târziu și cavalerilor ~ aleasă de către părți și confirmată de către magistrat.

Legisacțiunile de judecată. Drepturile subiective puteau fi valorificate prin utilizarea uneia din cele cinci procedee recunoscute de lege, împărțite la rândul lor în două categorii:

A. Legisacțiunile de judecată:

- **Sacramentum;**
- **iudicis arbitrive postulatio;**
- **condictio;**

B. Legisacțiunile de executare:

- **manus iniectio;**
- **pignoris capio.**

Sacramentum (pariu) este acțiunea legii prin care se judecau procesele cu privire la proprietate ~ *sacramentum in rem* ~ și la creanțele având ca obiect anumite sume de bani sau anumite lucruri ~ *sacramentum in personam*.

a). În cazul lui *sacramentum in rem* nu se folosesc termenii de reclamant și pârât, deoarece ambele părți revendică același lucru.

În această situație, părțile se prezentau împreună cu obiectul revendicat în fața magistratului și rosteau formule solemne corespunzătoare cazului, însoțite de gesturi rituale.

Urma un simulacru de încăierare a părților, care simboliza o situație din epoca prestatală când pretențiile erau valorificate prin mijloace proprii.

Intervenția magistratului pentru a-i despărți semnifica noua situație în care statul a luat asupra sa înfăptuirea justiției.

După desfășurarea acestor procedee, avea loc provocarea la un pariu, numit *sacramentum* (sumă de bani depusă și mai târziu doar promisă), urmată de atribuirea provizorie a lucrului revendicat acelei părți care promitea cu garanți, numiți *praedes litis et vindiciarum*, că în cazul pierderii procesului, va atribui lucrul respectiv părții adverse.

În faza a doua a procesului judecătorul pronunța sentința în mod indirect, procesul fiind câștigat de cel care a depus (sau promis) suma de bani în mod just.

Cel ce câștiga procesul intra în stăpânirea lucrului și își redobândea suma de bani, în timp ce adversarul pierdea suma de bani depusă cu titlu de *sacramentum*.

b). *Sacramentum in personam* este legislația utilizată în scopul valorificării drepturilor de creanță asupra unor sume de bani sau lucruri.

Deși formele acestui tip de proces nu sunt cunoscute în amănunt, presupunem că în fața magistratului avea loc o dezbatere contradictorie, după care procesul trecea în faza a doua a, în care sentința era pronunțată tot în mod indirect, ca și în cazul lui *sacramentum in rem*.

Iudicis arbitrive postulatio. Această procedură de judecată ~ *Iudicis arbitrive postulatio* (cererea de judecător sau arbitru) ~ urma unei dezbateri contradictorii în fața magistratului și era folosită în scopul valorificării creanțelor izvorâte dintr-un contract solemn (*sponsio*), ieșirii din indiviziune, valorificării drepturilor, al cărui obiect trebuia să fie evaluat ce către judecător printr-o *litis aestimatio*.

Iudicis arbitrive postulatio este o legislațiune mai evoluată, deoarece nu se pornește de la pretextul unui pariu, iar partea care pierde nu este sancționată cu pierderea unei sume de bani.

Condictio este o simplificare a lui *sacramentum in personam* și se aplica în 2 cazuri:

- în materie de *certa pecunia* (sumă de bani determinată);
- în materie de *alia certa res* (alt lucru determinat). A fost introdusă mai târziu, prin legile *Sillia* și *Calpurnia*, în sec. al II-lea î.e.n.. Procedura consta într-o dezbatere contradictorie în fața magistratului, după care, față de răspunsul negativ al pârâtului, reclamantul îl soma să se prezinte din nou *in iure*, peste 30 de zile, în scopul alegerii unui judecător. Partea care pierdea procesul trebuia să plătească o sumă de bani, cu titlu de pedeapsă, dar nu o sumă fixă, ca la *sacramentum in personam*, ci o sumă variabilă, în funcție de valoarea obiectului aflat în litigiu.
- **Legisacțiunile de executare.**

Manus iniectio. *Manus iniectio* era procedura utilizată în scopul executării sentinței de condamnare, care avea ca obiect o sumă de bani, deoarece în dreptul roman vechi și clasic, sentința de condamnare era pronunțată de un simplu particular, astfel încât era necesar un nou proces pentru ca magistratul să dispună executarea sentinței.

Ea avea 3 forme:

- a) *manus iniectio indicate* care presupunea o sentință prealabilă;
- b) *manus iniectio pro indicato* care putea avea loc chiar și în lipsa unei sentințe de condamnare, ca și când ar fi avut loc un proces;
- c) *manus iniectio pura*, care dădea debitorului posibilitatea să conteste singur temeinicia drepturilor creditorului, devenind *vindex* (persoană care în nume propriu

contesta dreptul creditorului; dacă după verificarea contestației se constata că vindex nu avea dreptate, urma să plătească dublul valorii contestate) pentru el însuși.

Dacă, după 30 de zile de la pronunțarea sentinței debitorul nu plătea, creditorul îl ducea în fața magistratului, care după îndeplinirea formelor cerute, aproba ducerea debitorului în închisoarea personală a creditorului pentru o perioadă de 60 de zile, prin rostirea cuvântului *addico*.

În acest interval, debitorul era scos la 3 târguri successive, unde era expus publicității în speranța că se va găsi o persoană dispusă să-i plătească datoria.

Dacă după expirarea termenului, datoria tot nu era plătită, debitorul putea fi vândut ca sclav în străinătate (*trans Tiberim*) sau putea fi ucis.

De asemenea debitorul putea să încheie o convenție cu creditorul prin care se angaja să lucreze un anumit număr de zile în contul datoriei.

Pignoris capio. Luarea de gaj ~ *pignoris capio* ~ era considerată o legisacțiune de executare, chiar dacă îi lipsea caracterul judiciar și nu presupunea prezența magistratului sau a debitorului.

După rostirea unor cuvinte solemne, creditorul putea lua un bun din patrimoniul debitorului, pe care îl putea distruge (nu putea fi înstrăinat) în cazul neachitării datoriei.

Elementele specifice acestei legisacțiuni sunt specifice justiției private, astfel încât unii jurisconșulți au refuzat să o considere o adevărată legisacțiune.

În măsura în care este legisacțiune, ea nu poartă asupra bunurilor, ci tot asupra persoanei, întrucât bunurile nu sunt luate în scopul valorificării dreptului, ci în scopul exercitării unor presiuni asupra debitorului.

3. Rezumat

Procedura civilă romană cuprinde totalitatea normelor care reglementează desfășurarea proceselor cu privire la libertate, la proprietate, la moștenire și la valorificarea drepturilor de creanță.

Prin *legisacțiune* se înțelege faptul că orice acțiune, ca mijloc de valorificare a unui drept subiectiv, se întemeiază pe lege.

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

I. Ce sisteme procedurale au fost cunoscute în evoluția dreptului privat roman?

- a) **procedura legisacțiunilor**
- b) **procedura formulară**
- c) **procedura extraordinară**

II. Justiția privată putea fi:

- a) **agresivă**
- b) **defensivă**
- c) **educativă**

III. Legisacțiunile aveau un caracter:

- a) **judiciar**
- b) **legal**
- c) **formalist**

IV. Procesul în perioada legisacțiunilor avea următoarele faze:

- a) **in iure**
- b) **in iudicio**
- c) **condictio**

V. Competența magistraților judiciari era desemnată prin termenii de:

- a) **imperium**
- b) **ordo**
- c) **iurisdictio**

VI. *Sacramentum* este:

- a) acțiunea legii prin care se judecau procesele cu privire la proprietate și la creanțe
- b) un pariu
- c) un ritual religios

VII. *Iudicis arbitrive postulatio* reprezintă:

- a) numirea unui arbitru
- b) cererea de judecător/arbitru
- c) o procedură de judecată

VIII. *Manus iniectio* putea avea următoarele forme:

- a) **manus iniectio iudicati**
- b) **manus iniectio pro iudicato**
- c) **manus iniectio pura**

IX. *Pignoris capio* era considerată:

- a) o legisacțiune de executere
- b) o luare de gaj
- c) o pedeapsă capitală

X. *Pignoris capio* nu presupunea:

- a) prezența celor două părți în fața magistratului
- b) **prezența magistratului**
- c) **prezența debitorului.**

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

VI. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

VI. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE V

Procedura formulară

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la procedura civilă romană- procedura formulară.

1. Noțiuni introductive.

Legisacțiunile deveniseră o frână în calea dezvoltării producției și a circulației mărfurilor și o piedică în realizarea intereselor clasei dominante.

Introducerea *procedurii formulare* a fost urmarea adaptării vechilor dispoziții ale dreptului roman la cerințele vieții sociale și economice de la sfârșitul republicii.

Aversiunea romanilor față de *legisacțiuni* este în realitate expresia intereselor economice ale cavalerilor, care începuseră să ocupe un loc central în rândurile clasei dominante.

Gaius afirma că *procedura formulară a fost introdusă deoarece legisacțiunile, prin formalismul lor exagerat, deveniseră odioase romanilor.*

Procedura formulară a fost introdusă prin Legea Aebutia, adoptată între anii 149-126 î.e.n.

Prin introducerea *procedurii formulare*, Legea Aebutia, nu a suprimat *legisacțiunile*, ci a dat părților posibilitatea de a opta pentru una din cele două proceduri.

Mai bine de un secol s-au aplicat ambele sisteme procedurale, dar în practică era preferată procedura formulară.

Întrucât, noua procedură s-a dovedit a fi net superioară, împăratul August, prin Legile *Iuliae Iudicariae*, cu unele excepții, a abrogat *legisacțiunile*.

Prin introducerea *procedurii formulare* procesul se desfășura tot în două faze, dar magistratul căpăta un rol creator, activ, putând crea, în afara legii, acțiuni noi, sancționând astfel, din punct de vedere juridic instituțiile sociale impuse de dezvoltarea societății.

2. Conținut

Formula (programul de judecată).

În procedura formulară, pentru valorificarea fiecărui drept subiectiv exista câte o acțiune care avea o formulă proprie.

Formula era un mic program de judecată prin care pretorul arăta judecătorului cum să soluționeze litigiul.

Prin utilizarea acestui mijloc procedural, pretorul putea sancționa pretențiile reclamantului.

În procedura formulară nu exista drept fără acțiune, iar acțiunea nu era altceva decât cererea reclamantului către magistrat de a i se elibera o formulă și avea rolul de a extinde sfera de reglementare juridică.

Redactarea oricărei formule începea cu numirea judecătorului: *Cains Iulius iudex esto.*

Formula cuprinde 4 părți principale:

a) *intentio* cuprindea afirmarea pretențiilor reclamantului; când obiectul pretențiilor reclamantului era precis determinat, *intentio* era *certa*, iar când dreptul reclamantului urma să fie apreciat de judecător, *intentio* era *incerta*;

b) *demonstratio* cuprindea cauza juridică (izvorul) a pretențiilor reclamantului (contract, testament, etc.);

c) *adiudicatio* figura numai în formula acțiunilor în partaj, judecătorul fiind împuternicit să atribuie celor aflați în proces dreptul de proprietate asupra părții de lucru ce le revenea prin ieșirea din indiviziune;

d) *condemnatio* este faza în care judecătorul, simplu particular, era investit de către pretor cu dreptul de a pronunța o sentință de condamnare sau de absolvire.

În cuprinsul *formulei* puteau intra și 2 părți *accesorii*:

a) *exceptiunile*;

b) *prescripțiunile*, care erau introduse numai la cererea părților.

Exceptiunile erau mijloace de apărare prin care pârâtul nu nega în mod direct pretențiile reclamantului, dar invoca anumite fapte de natură să paralizeze acele pretenții.

Prescripțiunile erau introduse în formulă pentru a veni în ajutorul unei părți, numindu-se:

- *pro actore* ~ când veneau în sprijinul reclamantului;

- *pro reo* ~ când veneau în sprijinul pârâtului.

Desfășurarea procesului.

Faza in iure.

În sistemul procedurii formulare, pe lângă cele 2 faze ale procesului, au fost introduse unele inovații cu privire la:

- *citare*;

- *la activitatea părților*;

- *la activitatea pretorului*.

În materia *citării* s-au introdus:

- o *acțiune specială* împotriva pârâtului care refuza să vină la proces;

- și o *missio in possessionem*, în baza căreia reclamantul putea vinde bunurile pârâtului.

În ceea ce privește *activitatea părților*, s-a admis ca în procesele având ca obiect o sumă de bani determinată, litigiul să fie soluționat prin pronunțarea unui jurământ: ori reclamantul jura că are un drept de creanță, ori pârâtul jura că nu datorează nimic (*iusiurandum necessarium*).

După ce pretorul, găsim pretențiile reclamantului întemeiate, îi redacta formula care echivala cu acordarea acțiunii civile, avea loc ultimul act în fața magistratului numit *litis contestatio*.

Litis contestatio consta în efectuarea unei copii de pe *formulă* sau dictarea ei de către reclamant pârâtului și producea 3 efecte:

a) *efectul extintiv* (dreptul dedus de reclamant în justiție se stinge);

b) *efectul creator* (dreptul care se naște asupra unei sume de bani la care judecătorul îl condamnă pe pârât);

c) *efectul fixator* (stabilirea definitivă atât a elementelor reale ~ afirmațiile părților ~ cât și a elementelor personale ~ identitatea părților și a judecătorului).

Faza in iudicio.

Activitatea părților în fața judecătorului se desfășura, în linii mari, după regulile cunoscute de la procedura legisacțiunilor.

Probele administrate erau apreciate în funcție de poziția socială a părților.

Spre sfârșitul sec. al II-lea î.e.n., având în vedere influența politică și economică dobândită de cavaleri, împăratul August a dat legea *Sempronia judiciaria*, prin care au dobândit dreptul de a fi aleși judecători (împărțiți în 4 categorii, după criteriul averii) și membrii ordinului equestru.

Legea a fost păstrată până către mijlocul sec al III-lea e.n., când a dispărut în condițiile modificării procedurii civile.

Reprezentarea în justiție.

Reprezentarea în justiție nu trebuie confundată cu asistența juridică, asigurată unor persoane care stăteau în justiție în nume propriu ~ *pledarea pentru altul* (*postulare pro alio*).

Reprezentarea în justiție reprezintă sistemul juridic prin care o persoană, numită reprezentant, participă la proces în numele altei persoane numită reprezentat.

Multă vreme nu a fost permisă în virtutea principiului *nemo alieno nomine lege agere potest* (nimeni nu poate intenta în numele altuia o acțiune a legii), este admisă mai întâi pe căi ocolite, apoi chiar fățiș.

Această formă de reprezentare era imperfectă deoarece efectele sentinței se produceau asupra reprezentantului și de aceea era necesar ca, prin acte ulterioare și distincte, reprezentantul să treacă asupra reprezentatului drepturile și datoriile izvorâte din sentința pronunțată de judecător.

Cel mai vechi reprezentant în justiție a fost *cognitor*, care trebuia constituit cu pronunțarea unor cuvinte solemne și în prezența adversarului.

A fost urmat de *procurator*, constituit fără aceste cerințe.

Acțiunile. Pentru a asigura o protecție juridică eficientă unor interese variate, statul roman a dat *acțiunii* o vocație universală, în sensul că orice pretenție legitimă putea în principiu să capete o sancțiune juridică. În noul sistem, *acțiunea* îndeplinește rolul unui mijloc procedural, pus la îndemâna persoanelor în scopul valorificării drepturilor subiective.

Acțiunile sunt:

a). **acțiuni in rem** (acțiuni reale care sancționează drepturi reale, asupra unor lucruri) și **acțiuni in personam** (acțiuni personale care sancționează drepturi personale - de creanță - izvorâte din contracte sau din delict);

b). **acțiuni civile** (*actiones civiles* își au originea în legisacțiuni, deși formula lor era redactată tot de magistrați) și **acțiuni honorarii** (*actiones honorariae* nu aveau un model în vechea procedură, fiind creații ale magistraților pentru sancționarea noilor situații ivite în practica socială și se împart în 3 categorii: *in factum* – cu privire la un fapt, *ficticii* – cu ficțiune și *cu formula transpozițiune* – aveau scopul de a se obține efectul unor acte care nu puteau fi întocmite fățiș). Această diviziune se întemeiază pe originea acțiunilor;

c). **acțiuni directe** (au fost create pentru soluționarea anumitor cazuri, putând deveni *utile* prin introducerea unei ficțiuni în formulă) și **acțiuni utile** (au fost extinse la cazuri similare acțiunilor directe);

d). **acțiuni populare** (*actiones populares* – puteau fi intentate de oricine deoarece aveau rolul de a apăra interesele generale) și **acțiuni private** (*actiones privatae* – erau utilizate în scopul protejării intereselor reclamantului);

e). **acțiuni penale** (*actiones poenales* – aveau ca obiect condamnarea pârâtului la o amendă bănească) și **acțiuni persecutorii** (*rei persecutoriae* – vizau condamnarea la restituirea lucrului sau la repararea pagubei cauzate);

f). **acțiuni de drept strict** (*actiones stricti iuris* – actul pe care se întemeiau pretențiile reclamantului era interpretat *ad literam*) și **acțiuni de bună credință** (*actiones*

bonae fidei – judecătorul stabilea voința reală a părților dincolo de litera actului, potrivit bunei-credințe, *ex fide bona*);

g). **acțiuni arbitrarii** (*indicia arbitraria* – au fost create în scopul atenuării inconvenientelor care decurgeau din caracterul pecuniar al sentinței de condamnare, judecătorul apărând într-o dublă calitate: de arbitru și judecător propriu-zis.

În calitate de arbitru, ordona pârâtului să satisfacă pretențiile reclamantului.

Dacă pârâtul executa ordinul, litigiul se încheia; în caz contrar, arbitrul se transforma în judecător propriu-zis și pronunța sentința de condamnare, constând într-o sumă de bani, sumă, care în realitate era fixată de către reclamant, sub jurământ. Întrucât această sumă, de cele mai multe ori era exagerată, pârâtul, prefera să execute ordinul arbitrului.

Prin intermediul acestui mecanism, se ocolea principiul condamnării pecuniare, iar pretențiile reclamantului erau satisfăcute în natură.

Efectele sentinței.

Potrivit rolului său, judecătorul pronunța o sentință de condamnare sau de absolvire.

Dacă sentința de absolvire avea un singur efect, și anume forța juridică (autoritatea lucrului judecat), sentința de condamnare avea un dublu efect: forța executorie și forța juridică.

Forța executorie a sentinței.

Era asigurată prin *actio indicati*, pe care reclamantul (creditor) o intenta împotriva pârâtului pentru a-l constrânge să execute sentința.

Actio indicati ducea:

a). la *executarea asupra persoanei* - la ordinul magistratorului, pârâtul (debitor) era dus în închisoarea personală a creditorului sau creditorul era trimis în detențiunea bunurilor debitorului, pentru a supraveghea bunurile acestuia cu scopul de a-l împiedica să-și mărească insolabilitatea pe cale artificială;

b). la *executarea asupra bunurilor* - sistem prin care bunurile debitorilor erau sechestrate și lichidate prin vânzarea la licitație. Executarea asupra bunurilor avea 2 forme: *venditio bonorum* și *distractio bonorum*.

Venditio bonorum avea la rândul ei 2 faze: *missio in possessionem* și *venditio bonorum* propriu-zisă.

În prima fază, dacă debitorul recunoștea justetea afirmațiilor creditorului, magistratul trimitea creditorul în detențiunea bunurilor debitorului.

Dacă după trecerea a 30 de zile debitorul nu-și plătea datoria, se trecea în faza a doua, a vânzării bunurilor celui care oferea un preț mai mare. Debitorul executat silit prin procedura lui *venditio bonorum* devenea infam, ceea ce aducea o gravă atingere a personalității.

În scopul de a se ocoli unele din inconvenientele ce decurgeau din *venditio bonorum*, a fost creată *distractio bonorum* ca formă de executare mai evoluată.

În cazul lui *distractio bonorum*, bunurile debitorului nu se mai vindeau în bloc, ci cu amănuntul, până la satisfacerea tuturor cerințelor.

Pe de altă parte, executarea sentinței în acest mod nu atrăgea infamia pentru debitor.

Forța juridică a sentinței.

Orice sentință, de condamnare sau de absolvire, se bucura de *forța juridică*, care făcea imposibilă redeschiderea procesului între aceleași părți, cu privire la același obiect, ceea ce astăzi ar corespunde autorității lucrului judecat.

3. Rezumat

Formula era un mic program de judecată prin care pretorul arăta judecătorului cum să soluționeze litigiul.

Cel mai vechi reprezentant în justiție a fost *cognitor*, care trebuia constituit cu pronunțarea unor cuvinte solemne și în prezența adversarului.

A fost urmat de *procurator*, constituit fără aceste cerințe.

Potrivit rolului său, judecătorul pronunța o sentință de condamnare sau de absolvire.

4. Test de autevaluarea cunoștințelor

I. Procedura formulară a fost introdusă prin:

- a) decret regal
- b) **legea Aebutia**
- c) senat

II. Formula cuprindea:

- a) **4 părți principale**
- b) 2 părți
- c) 3 etape de judecată

III. Cele două părți accesorii ale formulei erau:

- a) **prescripțiunile**
- b) inovațiunile
- c) **excepțiunile**

IV. *Litis contestatio* producea următoarele efecte:

- a) **extinctiv**
- b) **creator**
- c) **fixator**

VII. Cel mai vechi reprezentant în justiție a fost:

- a) **cognitor**
- b) procuratorul
- c) împăratul

5. Tema de control nr.1

Analiza operei legislative a lui Justinian.

6. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cernaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cernaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cernaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cernaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

VI. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

VI. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE VI

Procedura extraordinară

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la procedura civilă romană- procedura extraordinară.

1. Introducere

În sistemul *procedurii extraordinare*, procesul era condus numai de către magistratul judecător. Totodată dispar cele 2 faze ale procesului, de unde și denumirea noii proceduri, *extra ordinem*, care se desfășoară în afara lui *ordo*. Procedura extraordinară a fost generalizată abia în epoca postclasică, dar ea a funcționat în anumite cazuri, chiar și în epoca clasică.

Din punct de vedere strict formal, *procedura extraordinară* își are originea în activitatea magistraților care soluționează anumite litigii în virtutea lui *imperium*, fără a mai trimite părțile în fața judecătorului.

Pe de altă parte, *procedura extraordinară* a apărut ca o consecință a politicii de centralizare, în virtutea căreia judecarea proceselor a fost încredințată unor magistrați judecători aflați la dispoziția împăratului, investiți cu atribuții administrative și jurisdicționale în cadrul unor subdiviziuni teritoriale.

2. Conținut

O data cu dispariția celor 2 faze ale procesului, a dispărut și formula, deoarece magistratul era în același timp și judecător. Citarea părților a căpătat un caracter oficial sau cel puțin semioficial. Părțile se prezentau în fața magistratului personal sau își constituiau reprezentanți, după care avea loc expunerea contradictorie în urma căreia magistratul le adresa anumite întrebări și le cerea să depună un jurământ.

În cadrul *procedurii extraordinare* începe să se contureze o anumită ierarhie a probelor, înscrisurile având o putere probatoare mai mare decât probele orale.

În sistemul *procedurii extraordinare* s-a generalizat condamnarea în natură (*ad ipsam rem*). Sentința de condamnare nu mai purta asupra unei sume de bani, ci chiar asupra obiectului cererii reclamantului.

În cadrul *procedurii extraordinare*, eliberat de rigorile *formulei*, judecătorul are posibilitatea să-l condamne pe pârât, la o sumă de bani mai mică decât cea pretinsă de către reclamant, dacă pârâtul dovedea acest lucru pe cale de excepție.

Forța executorie a sentinței era asigurată prin intervenția organelor de specialitate ale statului (*manu militari*), ceea ce a contribuit la perfecționarea sistemului de valorificare a drepturilor subiective pe calea justiției.

3. Rezumat

În sistemul procedurii extraordinare, procesul era condus numai de către magistratul judecător. Totodată dispar cele 2 faze ale procesului, de unde și denumirea noii proceduri, extra ordinem, care se desfășoară în afara lui ordo. Procedura extraordinară a

fost generalizată abia în epoca postclasică, dar ea a funcționat în anumite cazuri, chiar și în epoca clasică.

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

Răspundeți la următoarele întrebări:

- a) Care sunt caracterele procedurii extraordinare?
- b) Cine pronunță sentința în cadrul procedurii extraordinare?

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

Vi. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

Vi. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

CAPITOLUL VII

Digitalizarea-o cale spre accesibilitatea și disponibilitatea informațiilor privind materia dreptului civil roman și cea a dreptului procesual civil roman.

Digitalizarea, calea către realizarea studiilor comparative.

Temă de control nr.2

Evoluția procedurii civile romane.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE VIII

Persoanele

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la statutul persoanelor.

1. Introducere

Ca și în dreptul actual, dreptul roman a cunoscut conceptele de persoană fizică și persoană juridică, dar sub o altă terminologie. Oamenii apar ca subiecte ale raporturilor juridice, fie individual (persoane fizice), fie organizați în anumite colective, în calitate de persoane juridice.

Dacă potrivit dreptului actual, orice ființă umană este o persoană și drept urmare poate participa la viața juridică, potrivit dreptului roman, pentru ca o persoană să poată participa la viața juridică (să dobândească drepturi și să-și asume obligații), trebuia să aibă capacitate sau personalitate (*caput*) completă sau limitată. Se bucurau de capacitate completă numai cei care erau cetățeni (*status civitatis*), liberi (*status libertatis*) și șefi ai unor familii civile (*status familiae*). Personalitatea începea înainte de naștere (*infans conceptus pro nato habetur quotiens de commodis eius agitur* ~ copilul conceput se consideră născut atunci când este vorba de interesele sale) și încetează în momentul morții.

Potrivit textelor din opera legislativă a lui Justinian, oamenii se impart în 2 categorii: liberi și sclavi.

2. Conținut

Oamenii liberi se împărțeau în 2 categorii: *cetățeni* și *necetățeni* (latini și peregrini). Și unii și alții puteau fi la rândul lor: *ingenui* (cei născuți din părinți care au fost liberi întotdeauna, precum și cei născuți din părinți care au fost sclavi dar apoi au fost dezrobiți) sau *dezrobiți*. Între categoria *oamenilor liberi* și *sclavi* se aflau *colonii* și *oamenii liberi cu o condiție juridică specială*.

Cetățenii se bucurau de plenitudinea drepturilor politice și juridice (*ius commercii* – dreptul de a încheia acte juridice, potrivit dreptului civil roman, *ius connubii* – dreptul de a încheia o căsătorie valabilă, conform dreptului civil roman, *ius militiae* – dreptul de a fi soldat în legiunile romane, *ius suffragii* – dreptul de a alege, *ius honorum* – dreptul de a candida la o magistratură în colonii).

Numele cetățeanului era compus din 5 elemente: *tria nomina* (*praenomen* – individualizarea în cadrul societății, *nomen gentilicum* – ginta căreia îi aparține, *cognomen* – porecla dată de familie), *indicațiunea filiațiunii* - prenumele tatălui și *indicațiunea tribală* – tribul în care își exercita dreptul de vot.

Cetățenia se dobândea: a) *prin naștere* (cel născut în cadrul căsătoriei lua cetățenia tatălui, iar cel născut în afara căsătoriei, cetățenia mamei); b) *prin beneficiul legii* (străinul care îndeplinea condițiile cerute de lege devenea cetățean roman); c) sclavul dezrobît de un cetățean dobândea și el cetățenia.

Cetățenia se pierdea în următoarele condiții: a) pierderea libertății; b) cetățeanul roman care devenea cetățean al altui stat, pierdea automat cetățenia romană; c) exilarea din Roma; d) comiterea unui delict față de un alt stat.

Latinii aveau un regim juridic inferior cetățenilor, bucurându-se de regulă doar de *ius commercii*. Aceștia locuiau în coloniile fondate în Italia după anul 268 și se numeau *latini coloniari*. *Latinii fictivi* erau cei care aveau aceeași condiție juridică cu cea a latinilor coloniari, dar nu erau rude de sânge cu romanii, așa încât nu erau latini și în sens etnic.

Peregrinii erau străinii, oameni liberi, care nu erau nici cetățeni, nici latini. Erau de două feluri: *peregrini obișnuiți* (puteau uza de dreptul cetății în care locuiau – *ius gentium*, Roma tolerând dreptul din provincii în măsura în care acesta nu venea în contradicție cu principiile dreptului roman) și *peregrini dediticii* (locuitori ai cetăților distruse de romani, deoarece au opus rezistență, având o condiție juridică inferioară, în sensul că nu puteau merge la Roma și nu puteau dobândi cetățenia romană).

Sclavii considerați simple lucruri (*res*), din punct de vedere juridic, proveneau: a) din războaie (prizonierii intrau în proprietatea statului roman, apoi erau vânduți persoanelor particulare); b) din comiterea unor fapte pedepsite cu pierderea libertății (aceștia puteau fi vânduți ca sclavi dar nu la Roma, ci peste hotare, potrivit principiului că un cetățean roman nu poate fi sclav în cetatea sa); c) prin naștere.

Neavând personalitate, sclavul nu putea participa la viața juridică în nume propriu, nu putea deveni titular de drepturi și nu-și putea asuma obligații. El făcea parte din patrimoniul stăpânului, care îl putea vinde sau dona; putea fi pedepsit sub orice formă sau putea fi chiar ucis, neavând dreptul de a se plânge în justiție; nu putea încheia o căsătorie valabilă, deci nu putea întemeia o familie în sensul dreptului roman; nu putea dobândi nimic pentru sine deoarece nu avea patrimoniu dat, însă cu aprobarea stăpânului putea stăpâni anumite bunuri cu titlul de *peculium* (bani, mobile, imobile sau chiar alți sclavi), care se aflau în proprietatea stăpânului.

Dezrobiți erau sclavii eliberați prin utilizarea anumitor forme: a) *vindicta* – declarație solemnă, însoțită de gesturi rituale, făcută de stăpân în fața magistratului (*hunc*

hominem liberum esse volo – vreau ca acest sclav să fie liber); b) *censu* – trecerea sclavului între oamenii liberi cu ocazia efectuării recensământului; c) *testamento* – *direct* (eliberarea sclavului în momentul acceptării moștenirii) și *indirect* (moștenitorul primea sarcina de a dezrobi un sclav printr-un act ulterior și distinct de testament).

Dezrobitul avea anumite obligații față de patron: *bona* – dreptul patronului de a dispune de bunurile dezrobitului; *obsequium* – respectul pe care dezrobitul îl datora patronului; *operae* – serviciile datorate de către dezrobit patronului.

Oamenii liberi cu o condiție juridică specială constituiau o categorie cu un regim juridic special, creată cu scopul de a exploata munca acelor care din punct de vedere formal nu puteau fi aduși în stare de sclavie.

Persoane *in mancipio* erau fiii de familie vânduți de către părinții lor în scopul realizării unui câștig (vânzarea era valabilă 5 ani, iar după a treia vânzare fiul ieșea definitiv de sub puterea părintească), precum și fiii de familie delincvenți, abandonați în mâinile victimei delictului.

Addicti erau debitorii insolvabili, atribuiți creditorilor lor.

Auctorati erau oameni liberi care se angajau ca gladiatori.

Redempti ab hostibus erau cei răscumpărați de la dușmani, care rămâneau în această stare până la achitarea sumei plătită pentru răscumpărarea lor.

Colonii, la origine fuseseră oameni liberi, care împovărați de datorii renunțau la pământurile lor în folosul marilor proprietari. Tăranii ruinați, care de bună voie arendau o suprafață de pământ, deveneau *coloni voluntari*. Acei coloni care plăteau în schimbul pământului primit în folosință, o parte din recoltă, erau numiți *coloni parțitari*. *Colonii siliți* erau prizonierii de război care nu mai cădeau în sclavie, ci erau repartizați marilor proprietari, pentru a munci pe pământurile lor. Cu timpul toți au devenit *colonii servi*, fiind legați de pământul pe care îl lucrau, neputând să-l părăsească niciodată, proprietarul exercitând asupra lor un drept de corecție. Ca om liber (în sensul că nu era sclav), *colonul* avea dreptul de a încheia o căsătorie valabilă; putea stăpâni anumite bunuri; putea să-și lase bunurile moștenire.

3. Rezumat

Ca și în dreptul actual, dreptul roman a cunoscut conceptele de persoană fizică și persoană juridică, dar sub o altă terminologie. Oamenii apar ca subiecte ale raporturilor juridice, fie individual (persoane fizice), fie organizați în anumite colective, în calitate de persoane juridice.

Dacă potrivit dreptului actual, orice ființă umană este o persoană și drept urmare poate participa la viața juridică, potrivit dreptului roman, pentru ca o persoană să poată participa la viața juridică (să dobândească drepturi și să-și asume obligații), trebuia să aibă capacitate sau personalitate (*caput*) completă sau limitată.

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

Răspundeți la următoarele întrebări:

- Care sunt categoriile de oameni liberi?
- Definiți sclavia.
- Definiți persoana fizică.

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;
Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

VI. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;
VI. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;
S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

Familia romană. Rudenia. Căsătoria

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la familia romană, gradele de rudenie și căsătorie.

1. Introducere

Familia romană era privită ca o comunitate de persoane și bunuri, fiind întemeiată pe puterea exercitată de *pater familias* asupra bunurilor și asupra unui grup de persoane în care intrau soția, copii și nepoții. Cei care nu se aflau sub puterea cuiva intrau în categoria persoanelor *sui iuris*. *Pater familias* era persoană *sui iuris*, iar soția, copii și nepoții intrau în categoria persoanelor *alieni iuris*. La moartea lui *pater familias*, soția și copii deveneau *sui iuris*.

2. Conținut

Rudenia. Rudenia civilă era numită *agnățune*. Dreptul civil cunoștea 3 categorii de agnați: 1) cei aflați la un moment dat sub puterea lui *pater familias* - soția, copii, nepoții; 2) cei care în trecut au fost sub aceeași putere, dar care apoi au devenit *sui iuris* - frații după moartea tatălui lor; 3) cei care nu s-au aflat vreodată sub aceeași putere, dar s-ar fi putut afla dacă *pater familias* ar mai fi trăit în momentul nașterii lor - verii primari născuți după moartea bunicului. *Gentili* erau cei care nu puteau dovedi cu certitudine că se trag din același *pater familias*, deși existau anumite certitudini în acest sens. Ei se moșteneau între ei, dar numai în absența agnaților.

Rudenia de sânge, numită *cognățune*, era legătura dintre cei care aveau un autor comun, indiferent dacă se găseau sub aceeași putere (sora trece prin căsătorie sub puterea bărbatului și încetează să mai fie agnată cu fratele ei rămas sub puterea tatălui, dar continuă să fie cognată cu el).

Puterea părintească - *patria potestas* - era exercitată de către *pater familias* asupra descendenților săi: fii, fiice și nepoți din fii (nepoții din fiice se aflau sub puterea tatălui lor). *Pater familias* putea fi tatăl, bunicul sau străbunicul (câtă vreme bunicul trăia, nepoții din fii, împreună cu părinții lor, se găseau sub aceeași putere, ca persoane *alieni iuris*). Puterea părintească era perpetuă, astfel încât fiul de familie rămânea persoană *alieni iuris* până la moartea lui *pater familias*, indiferent de vârsta pe care o avea și devenea *sui iuris* numai la moartea tatălui său. Puterea părintească avea un caracter nelimitat (șeful familiei dispunea în mod liber atât de persoana fiului cât și de bunurile pe care acesta le dobândeau) care se exprima prin dreptul de viață și de moarte, de abandon și de a-l vinde, exercitate asupra fiului.

Căsătoria era un mod natural de dobândire a puterii părintești.

Căsătoria cu manus (căderea femeii în puterea bărbatului), se realiza în 3 forme: *confarreatio* - era rezervată patricienilor și presupunea prezența viitorilor soți, a lui pontifex maximus, a flaminului lui Jupiter și a 10 martori; *usus* - consta în coabitarea vreme de 1 an a viitorilor soți plebei, după care femeia cădea sub puterea bărbatului; *coemptio* - se realiza printr-o autovânzare fictivă a viitoarei soții către viitorul soț.

Căsătoria fără manus se forma prin instalarea femeii în casa bărbatului, cu care ocazie se organiza o petrecere.

Condițiile de fond ale căsătoriei erau: *connubium* (dreptul de a încheia o căsătorie valabilă dreptului civil roman, piedici fiind rudenția, alianța, condiția socială); *consimțământul* viitorilor soți sau al celor 2 șefi de familie dacă aceștia se aflau sub putere părintească; *vârsta* legală pentru încheierea căsătoriei era fixată la 12 ani pentru fete și 14 ani pentru băieți.

Efectele căsătoriei. Prin *căsătoria cu manus* soția era considerată fiică a bărbatului sub puterea căruia intra, bunurile dotale intrând în proprietatea acestuia. Față de copiii ei era socotită ca o soră (*loco sororis*), venind la moștenire în această familie. Prin *căsătoria fără manus* femeia rămânea sub puterea tatălui ei, astfel încât din punct de vedere civil era considerată străină atât față de bărbatul ei, cât și față de copii. Ea nu avea drepturi succesoriale în noua familie, dar venea la moștenire în familia de origine. **Tutela** era instituția juridică creată în scopul protejării incapacabililor de fapt, adică a celor care aveau personalitate, aveau capacitate de drept, dar nu aveau reprezentarea urmărilor faptelor lor.

În funcție de persoanele puse sub protecție, tutela era de 2 feluri: **tutela impuberului sui iuris** (acesta dacă nu se afla sub putere părintească era pus sub tutelă până la vârsta de 14 ani); **tutela femeii sui iuris** (sub pretextul incapacității intelectuale a femeii). În anul 410, a fost desființată tutela pentru femei.

După modul de deferire, tutela era de 3 feluri: *legitimă* (acordată agnaților incapacabilului); *testamentară* (era instituită prin testament de către *pater familias* pentru eventualitatea că ar deceda înainte ca fiul să ajungă la vârsta pubertății); *dativă* (magistratul instituia un tutore impuberului care nu avea rude civile).

Procedeele de administrare a tutelei erau: *negotiorum gestio* ~ procedeul de administrare utilizat pentru perioada de timp în care copilul pus sub tutelă (*pupilul*), era mai mic de 7 ani (*infans*), perioadă în care tutorele devenea proprietar, creditor sau debitor întrucât copilul nu avea capacitate de fapt și nu putea fi reprezentant; *auctoritatis interpositio* ~ procedeul folosit pentru administrarea bunurilor copilului mai mare de 7 ani, care se presupunea că se putea exprima corect, tutorele având rolul de a-l asista pentru a-i completa personalitatea; actele astfel încheiate produceau efecte asupra copilului.

Curatela era instituția juridică creată în scopul protejării celor loviți de incapacități accidentale.

După felul persoanelor puse sub curatelă, aceasta putea fi: *curatela nebunului (furiosus)*; *curatela risipitorului (prodigului)*; *curatela minorului de 25 de ani*.

Singurul procedeu de administrare al curatelei era *negotiorum gestio*.

Curatela nu putea fi instituită prin testament.

Adopțiunea era un mod artificial de creare a puterii părintești, fiind creată prin interpretarea dispozițiilor din *Legea celor XII Table*, privitoare la vânzarea fiului de familie. Ea consta în trecerea unui fiu de familie de sub puterea unui *pater familias* sub puterea altui *pater familias*. Actul adopțiunii presupunea existența consimțământului celor două părți și o diferență de vârstă între adoptant și adoptat de cel puțin 18 ani. Adopțiunea se realiza în 2 faze: 1) aveau loc 3 vânzări și 2 dezrobiri successive, în aceeași zi, în urma cărora fiul de familie ieșea definitiv de sub puterea lui *pater familias* și rămânea sub puterea cumpărătorului; 2) consta într-un proces fictiv (*in iure cessio*) la sfârșitul căruia magistratul își exprima acordul rostind *addico*. Cel adoptat dobândește dreptul la moștenire în noua familie, dar îl pierde față de familia originară.

În sens larg, actul adopțiunii cuprinde și **adropațiunea** ~ actul prin care o persoană *sui iuris* trece sub puterea altei persoane *sui iuris*.

Legitimarea era un alt procedeu de creare a puterii părintești pe cale artificială, prin care copii naturali erau asimilați copiilor legitimi.

Emanciparea era actul prin intermediul căruia o persoană *alieni iuris* devenea *sui iuris*, urmare a faptului că, indiferent de vârsta pe care o avea și de poziția pe care o ocupa în viața publică, fiul de familie nu putea încheia acte juridice de drept privat în nume propriu. *Emanciparea* se făcea în 2 faze: 1) consta în 3 vânzări și 2 dezrobiri successive; 2) consta într-o dezrobire *vindicta*, în urma căreia fiul de familie devenea persoană *sui iuris*, putând încheia acte juridice în nume propriu. Pentru că, în acest mod legăturile agnatice cu familia sa încetau, păstrându-se doar rudenția de sânge, pretorul, pentru a veni în ajutorul emancipatului, îl va chema la moștenire alături de frații săi, rămași sub puterea părintească, în calitate de cognat.

Capitis deminutio însemna desființarea capacității juridice (*caput*) sau a personalității, fiind de 3 feluri: *capitis deminutio maxima* - pierderea tuturor elementelor personalității; *capitis deminutio media* – pierderea cetățeniei romane; *capitis deminutio minima* – pierderea drepturilor de familie.

3. Rezumat

Familia romană era privită ca o comunitate de persoane și bunuri, fiind întemeiată pe puterea exercitată de *pater familias* asupra bunurilor și asupra unui grup de persoane în care intrau soția, copiii și nepoții. Cei care nu se aflau sub puterea cuiva intrau în categoria persoanelor *sui iuris*. *Pater familias* era persoană *sui iuris*, iar soția, copiii și nepoții intrau în categoria persoanelor *alieni iuris*. La moartea lui *pater familias*, soția și copiii deveneau *sui iuris*.

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

- a) Definiți familia romană.
- b) Caracterizați felurile rudeniei.
- c) Caracterizați instituția tutelei.

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;
Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;
Vl. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;
Vl. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;
S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

Persoana juridică

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la persoanele juridice.

1. Introducere

În dreptul roman, persoana juridică sau morală era o colectivitate înzestrată cu o anume capacitate juridică, având un patrimoniu propriu, dobândind drepturi și obligații. Cea mai veche persoană juridică a fost însuși statul roman, care avea patrimoniul său (*ager publicus*, *aerarium*), primea moșteniri și avea debitori. După modelul Romei au fost organizate și coloniile și municipiile, iar după adoptarea creștinismului ca religie de stat, Biserica a devenit și ea persoană juridică, dotată cu o serie de privilegii și așezăminte.

Pe lângă persoana fizică, subiect de drept, au funcționat în statul roman, ca în orice societate civilizată, anumite formațiuni juridice întocmite spre a obține un rezultat de lungă durată, în interesul comunității sau al unui cerc mai larg de persoane. Pentru a se atinge ținta, la care individul singur nu poate ajunge, s-a admis existența unor organizații, recunoscute ca subiecte de drept, putând figura în viața juridică, investite cu drepturi și datorii.

Participarea lor la viața juridică rămâne însă limitată, la actele cu caracter patrimonial.

Analogia cu persoana fizică nu merge așa departe, încât persoana morală să-i poată fi asimilată sub toate raporturile.

2. Conținut

Aceste organizații cu scop colectiv, având capacitate de drept, se numesc *persoane juridice* sau *morale*.

În dreptul roman nu există un termen special pentru această noțiune. Jurisconsultii clasici nu au căutat să explice cu noțiunile științei lor, esența persoanei morale. Teoriile, prin care s-a încercat a se lămurii construcția juridică a acestui fel de persoane, au apărut în număr mare de la școala glossatorilor înainte. Pe acest tărâm s-au distins mai ales învățații germani din sec. XIX.

Prima persoană morală, de dată străveche și cu atribuții de o importanță netăgăduită, care s-a manifestat de la început și în domeniul dreptului privat, a fost însuși statul roman, *res publica*, *populus romanus*, care era proprietarul patrimoniului *ager publicus*, avea visteria lui proprie, numită *aerarium*, primea moșteniri și legate; elibera sclavi ca și un particular, prin magistrații săi încheia contracte, executa pe debitori, etc.

După stat, ca persoane morale de drept public, urmează *civitates*, organizațiile înființate mai mult sau mai puțin după modelul statului roman; apoi *coloniile*, *municipiile*, etc.

Sub Imperiu, statul roman, privit ca subiect de drepturi patrimoniale, se numește *fiscus*, participă la viața juridică, ca și persoanele fizice, dar se bucură de anumite privilegii.

De la recunoașterea creștinismului ca religie de stat, biserica a fost tratată ca persoană morală și dotată cu privilegii, precum și toate așezămintele cu caracter ecleziastic.

Persoana morală, orice denumire ar avea, este o creație juridică cu o existență proprie distinctă și independentă de persoanele care o compun.

La corporații, în caz de desființare, patrimoniul se va lichida conform prevederilor statutelor sau, când nu se prevede nimic, se va împărți între membrii. Dacă nu există nici un membru, iar creditorii au fost satisfăcuți, atunci ceea ce a mai rămas, trece ca *bonum vacans*, la stat.

3. Rezumat

În dreptul roman, persoana juridică sau morală era o colectivitate înzestrată cu o anume capacitate juridică, având un patrimoniu propriu, dobândind drepturi și obligații. Cea mai veche persoană juridică a fost însuși statul roman, care avea patrimoniul său (*ager publicus*, *aerarium*), primea moșteniri și avea debitori. După modelul Romei au fost organizate și coloniile și municipiile, iar după adoptarea creștinismului ca religie de stat, Biserica a devenit și ea persoană juridică, dotată cu o serie de privilegii și așezăminte.

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

- Caracterizați persoana juridică:
- Care a fost prima persoană juridică înființată?
- Ea a fost urmată de:

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;
Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;
Vl. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;
Vl. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;
S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE IX

Bunurile

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.
În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la clasificarea bunurilor.

1. Introducere

Clasificarea lucrurilor

Bunurile (*res*) sunt lucrurile susceptibile de apropiere sub forma dreptului de proprietate.

Prin **patrimoniu** se înțelege totalitatea drepturilor, datoriilor și sarcinilor, susceptibile de o valoare pecuniară.

Diviziunea fundamentală a lucrurilor era dată de distincția între: *res in patrimonio* (lucruri patrimoniale care făceau obiectul proprietății private) și *res extra patrimonium* (lucruri în afara patrimoniului care nu erau susceptibile de apropiere sub această formă, constituind diviziunea fundamentală a lucrurilor).

2. Conținut

Res in patrimonio erau clasificate după mai multe criterii:

- după criteriul naturii economice: lucruri *mancipi* (erau considerate mai prețioase: pământul, sclavii, vitele) și *nec Mancipi* (banii, drepturile de creanță);
- după criteriul formei materiale: lucruri *corporale* (care puteau fi atinse cu mâna) și *incorporale* (care nu puteau fi atinse cu mâna – drepturile subiective);
- după criteriul mecanismului unor figuri juridice: lucruri *mobile* (se pot mișca prin putere proprie sau printr-o forță exterioară lor, fără a-și pierde identitatea) și *imobile* (își schimbă forma dacă sunt mutate);
- după criteriul de identificare, dar în funcție de convenția părților: lucruri *de gen* (au trăsături ce aparțin categoriei din care fac parte: sclavii) și lucruri *individual determinate* (au trăsături proprii lor). Această clasificare avea o mare importanță în materia riscurilor, deoarece dacă bunul datorat dispare printr-un caz fortuit, debitorul continua să fie obligat, potrivit principiului *genera non pereunt* – lucrurile de gen nu pier, iar dacă lucrul era individual determinat, debitorul era exonerat de răspundere;
- după criteriul modului de producere: *fructe* (sunt create de un alt lucru, în mod periodic, fără a-i consuma substanța) și *prodate* (sunt lucrurile cărora le lipsește caracterul periodicității);
- lucruri care *prin natura lor pot fi înlocuite unele prin altele* (*res que pondere numero mensurave constant*).

3. Rezumat

Bunurile (res) sunt lucrurile susceptibile de apropiere sub forma dreptului de proprietate.

Prin *patrimoniu* se înțelege totalitatea drepturilor, datoriilor și sarcinilor, susceptibile de o valoare pecuniară.

Diviziunea fundamentală a lucrurilor era dată de distincția între: *res in patrimonio* (lucruri patrimoniale care făceau obiectul proprietății private) și *res extra patrimonium* (lucruri în afara patrimoniului care nu erau susceptibile de apropiere sub această formă, constituind diviziunea fundamentală a lucrurilor).

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

a) Clasificați bunurile:

b) Diviziunea fundamentală a lucrurilor este:

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

Vi. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

Vi. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE X

Bunurile

Posesia. Proprietatea

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la posesie și proprietate.

1. Introducere

Posesiunea este o stare de fapt ce constă în stăpânirea materială, sub protecție juridică, a unui lucru. Posesiunea este distinctă de proprietate, deși în practică ea produce aceleași efecte juridice, indiferent dacă este exercitată de un simplu posesor sau de un adevărat proprietar. Toți proprietarii sunt în același timp și posesori, dar nu toți posesorii sunt proprietari.

2. Conținut

Elementele posesiunii sunt *animus* și *corpus*. Prin *animus* se înțelege intenția de a păstra un lucru pentru sine, posesorul comportându-se ca un adevărat proprietar. *Corpus* constă în totalitatea actelor materiale prin care se realizează stăpânirea asupra unui lucru (instalarea într-o casă).

Posesiunea se dobândește prin întrunirea celor două elemente asupra aceleiași persoane și se pierde, fie prin pierderea lui *animus*, fie prin pierderea lui *corpus*, fie prin pierderea ambelor elemente.

Posesiunea este de mai multe feluri:

- *possessio ad interdicta* – posesiunea care se bucură de protecție juridică prin intermediul interdictelor;

- *possessio ad usucapionem* - are ca efect dobândirea proprietății prin uzucapiune, dacă mai sunt îndeplinite și celelalte elemente ale uzucapiunii;

- *possessio iniusta* este posesiunea viciată (violența, clandestinitatea, precaritatea), al cărei efect este ridicarea posesiei;

- *possessio iuris* – posesiunea de drept.

Efectele posesiunii sunt: posesorul se bucură de protecție juridică prin intermediul interdictelor; într-un eventual proces pârâtul are calitatea de posesor (*posed pentru că posed*), iar reclamantul trebuie să facă dovada că este proprietar, pentru a putea să intre în posesia lucrului; dacă sunt îndeplinite anumite condiții, posesorul poate să devină proprietar prin uzucapiune.

Interdicte posesiunii, ca mijloace juridice de ocrotire a posesiunii, puteau fi:

Interdicte recuperandae possessionis causa erau date pentru redobândirea posesiunii pierdute, putând fi:

a) *undi vi cottidiana* - acordate în situația deposedării prin violență obișnuită;

b) *undi vi armata* - acordate în situația deposedării prin violență armată;

c) *de precario* - cel ce transmitea un lucru cu titlu precar putea reîntra oricând în stăpânirea lui, deoarece deținătorul era obligat să restituie lucrul la cerere. A fost creat în legătură cu exploatarea lui *ager publicus*, fiind aplicat apoi și în alte cazuri;

d) *de clandestine possessione* (cu privire la posesiunea clandestină) - se dădea împotriva celui care intra în stăpânirea unui lucru fără știrea proprietarului;

Interdicte retinendae possessionis causa erau date în scopul păstrării unei posesiuni existente, putând fi:

a) *utrubi* (care din doi) – se aplica la lucrurile mobile și se acorda părții care a posedat lucrul mai multă vreme în anul anterior eliberării interdictului;

b) *uti possidetis* (după cum posedată) – se aplica în cazul imobilelor și se acorda părții care posedă lucrul în momentul eliberării interdictului.

Detențiunea, ca și posesiunea, presupunea întrunirea celor două elemente: *animus* și *corpus*, cu deosebirea că *animus* desemna intenția de a păstra lucrul pentru altul (arendășul păstra lucrul pentru proprietar, cu intenția de a-l restitui la termen).

Proprietatea

În literatură juridică proprietatea apare fie ca drept subiectiv - posibilitatea de stăpâni un lucru prin putere proprie și în interes propriu -, fie ca drept obiectiv -cuprinzând totalitatea normelor juridice care reglementează modul de repartiție a mijloacelor de producție și a produselor. Astfel, normele dreptului obiectiv stabilesc attributele dreptului de proprietate.

Forme primitive de proprietate:

Proprietatea colectivă a ginții a fost demonstrată prin urmele lăsate asupra *mancipațiunii* (modul original de transmitere a proprietății, care presupunea ținerea cu mâna de către dobânditor a lucrului transmis); asupra *formelor cerute pentru revendicarea unui lucru* (*sacramentum in rem* – presupunea prezența lucrului în fața magistratului) și asupra *sistemului succesiunii legale* care era atribuită *sui heredes-ilor*, în lipsa acestora *agnatilor*, iar dacă lipseau și aceștia, *gentililor* (membrii ginții).

Proprietatea familială a apărut prin atribuirea fiecărui cetățean a câte 2 iugăre de pământ (*bina jugera*), prin reforma lui Romulus, proces ce se presupune că s-a desfășurat pe parcursul unei întregi epoci. Terenurile aflate în proprietate familială (locul de casă și grădină) sunt desemnate prin termenul de *heredium*.

Proprietatea familială avea un **caracter inalienabil**, confirmat de modul original de transmitere al proprietății (mancipațiunea); un **caracter indivizibil**, în virtutea căruia *sui heredes* (persoanele, care prin moartea lui *pater familias* devin *sui iuris*) trăiau într-o stare

de indiviziune, după moartea lui *pater familias* (fiii de familie nu-și puteau împărți locul de casă și grădină). Urmare acestui fapt, *heredium*, desemna pe lângă forma de proprietate și o formă de moștenire; **un caracter de coproprietate**, care însemna că *sui heredes* se moșteneau pe ei înșiși, adică veneau la moștenirea unui lucru pe care-l stăpâneau și înainte de moartea lui *pater familias*. În această situație era vorba mai mult de o continuare a proprietății decât de o moștenire, ceea ce face ca proprietatea familială să aibă un regim special față de proprietatea individuală.

Proprietatea quiritară

În epoca veche, *proprietatea quiritară* (a cetățenilor romani), numită *dominum ex iure quiritium*, era reglementată în mod expres, fiind foarte clar conturată, exclusivistă și formalistă. Ea se crea în mod solemn, se transmitea prin forme solemne și tot prin forme solemne se reclama în justiție.

Caracterele proprietății quiritare:

a) Trăsătura definitorie a proprietății quiritare era dată de **caracterul ei exclusivist**, în virtutea căruia ea aparținea doar cetățenilor;

b) Dreptul de proprietate quiritară nu cunoaște nici o îngrădire, fiind un drept **absolut**;

c) Proprietatea quiritară nu se pierdea prin trecerea timpului și nici nu putea fi revocată, având un caracter **perpetuu**;

Forme de proprietate în dreptul clasic

Proprietatea quiritară s-a exercitat și în epoca clasică, păstrându-și unele din vechile caractere și dobândind altele noi (transmiterea proprietății se făcea și prin *tradițiune*);

Proprietatea pretoriană s-a aplicat la origine într-un singur caz – transmiterea proprietății asupra unui *res Mancipi* prin *tradițiune*. Potrivit reformei pretorului, dobânditorul unui *res Mancipi* prin *tradițiune*, avea un drept de proprietate aparte, lucrul considerându-se a fi *in bonus*, adică în patrimoniul dobânditorului, dar și cel ce-l transmitea păstra în continuare un drept de proprietate goală de conținut (*nudum ius ex iure quiritium*). În cazul unui conflict între cei doi proprietari, proprietatea pretoriană paraliza efectele proprietății quiritare.

Proprietatea provincială

Potrivit unei reguli străvechi, toate pământurile cucerite treceau în proprietatea statului roman, sub titlul de *ager publicus*, dar în realitate ele erau stăpânite de autohtoni, cu titlu de folosință, pentru care plăteau impozit (*tributum*). Ei exercitau asupra pământului un drept de posesie și uzufruct, iar la moartea proprietarului provincial, acest drept trecea asupra urmașilor. Pe de altă parte pământul putea fi transmis și între vii, prin simplă *tradițiune* (act de drept al ginților). Proprietarii provinciali se bucurau de *prescriptio longi temporis* – formă a uzucapiunii, aplicată în acest caz cu unele deosebiri în ce privește termenul (10 ani între prezenți și 20 de ani între absenți) și efectul (acțiunea intentată de reclamant după trecerea celor 10, respectiv 20 de ani, era respinsă de posesor). Proprietarul provincial beneficia și de o acțiune *in rem* specială, pe care o putea intenta în vederea redobândirii posesiunii asupra lucrului.

În epoca postclasică, ca urmare a faptului că solul italic a fost supus și el impozitelor, proprietatea provincială a dispărut.

Proprietatea peregrină nu a putut fi protejată prin mijloace de drept civil, întrucât acestea erau accesibile numai cetățenilor romani. Romanii au recunoscut totuși peregrinilor un drept de proprietate distinct, apărât prin procedee juridice, după modelul celor aplicabile proprietății civile, dar obținute prin introducerea unor ficțiuni.

După anul 212, prin Edictul lui Caracalla s-a acordat cetățenia aproape tuturor străinilor și în acest mod proprietatea peregrină a dispărut.

În epoca lui Justinian, prin unificarea proprietății quiritare cu proprietatea pretoriană, a rezultat o formă de proprietate unică, numită *dominium*, prin care proprietarul putea dispune de lucrul respectiv printr-o simplă manifestare de voință.

Dobândirea proprietății

Conceptul de dobândire al proprietății începe să se contureze abia spre sfârșitul epocii clasice.

Ocupațiunea, unul din modurile cele mai vechi de obținere a proprietății, consta în luarea în stăpânire a lucrurilor fără stăpân (*res nullius*).

Mancipațiunea a fost forma originală prin care s-a realizat operațiunea juridică a vânzării și presupunea îndeplinirea unor forme solemne: prezența a cel puțin 5 martori, cetățeni romani; prezența părților care trebuiau să aibă cetățenie romană; obiectul vânzării să fie un lucru roman; prezența cântarului de aramă (pe care se cântărea metalul-preț) și a celui care cântărea (*libripens*); rostirea unei formule solemne. Lipsa unei singure condiții ducea la nulitatea actului.

După apariția monedei, mancipațiunea a fost utilizată și în alte scopuri (dobândirea puterii asupra unei personae sau asupra unui lucru), purtând denumirea de **mancipațiune fiduciară** sau *numo uno* (un singur sesterț), dobânditorul plătind un preț simulat și nu unul real.

Uzucapiunea era un mod de dobândire a proprietății asupra lucrurilor *mancipi* prin îndelungată folosință și presupunea îndeplinirea unor condiții: *posesiunea lucrului* (și folosirea efectivă), *termenul* (1 an pentru lucrurile mobile și 2 ani pentru cele imobile), *justa cauză* (actul juridic prin care se justifica luarea în posesie a lucrului), *buna credință* (convingerea uzucapantului că a dobândit lucrul de la proprietar sau că a intrat în stăpânirea unui lucru părăsit) și un lucru susceptibil de a fi uzucapat. Nu puteau face obiectul uzucapiunii lucrurile furate (*res furtive*), lucrurile furate și ascunse (*res subrepte*), lucrurile posedate prin violență (*res vi possessae*) și lucrurile religioase (*res religiosas*).

In iure cessio (renunțare în fața magistratului) era un mod de dobândire a proprietății, ce presupunea organizarea unui proces fictiv, la sfârșitul căruia magistratul rostea *addico*, exercitând jurisdicția grațioasă.

Tradițiunea era un act de drept al ginților, prin care la origine, se realiza transmiterea proprietății asupra lucrurilor *nec mancipi* (bani, drepturi de creanță), dar și a posesiunii și a detențiunii și presupunea întrunirea a 2 condiții: remiterea materială a lucrului și *iusta causa* (act juridic care precede și explică sensul remiterii materiale a lucrului).

Specificațiunea era operațiunea prin care se specifica cui aparținea un lucru confecționat de o persoană (*specificator*), din materialul unei alte personae (*proprietarul materiei*). Astfel, dacă lucrul nou creat putea fi readus în starea inițială, el aparținea proprietarului materiei, iar dacă nu, intra în proprietatea specificatorului. Pentru că această soluție dădea naștere la complicații, s-au creat anumite mijloace juridice în scopul obținerii unor despăgubiri.

Accesiunea era un mod de dobândire a proprietății prin absorbirea juridică a lucrului accesoriu, de către cel principal. Lucrul principal era considerat acel lucru care-și păstra individualitatea după unirea cu un alt lucru. Dacă o persoană ridica pe terenul său o clădire, folosind materialul altei persoane, proprietatea asupra clădirii revenea proprietarului terenului, proprietarul materialului, dispunând în schimb de o acțiune la dublu, pe care o putea intenta împotriva constructorului.

Sancțiunea proprietății

Sancțiunea proprietății în epoca veche

În epoca veche, proprietatea quiritară era sancționată prin forma originală a acțiunii în revendicare (*sacramentum in rem*), care avea însă inconvenientul că sentința nu poartă asupra lucrului revendicat.

În faza *in iure* părțile promiteau să plătească o sumă de bani (*sacramentum*), dacă vor pierde procesul, după care se trecea la atribuirea provizorie a obiectului litigios. Partea care primea obiectul cu titlu provizoriu, trebuia să constituie garanți, care răspundeau pentru obiect. În faza a doua judecătorul pronunța sentința, arătând care din cele două *sacramenta* este *iustum* (justă). Judecătorul fiind un simplu particular, sentința pronunțată de el, nu putea fi executată prin forță publică. Cel mult se putea cere garanților să facă presiuni morale asupra părții perdante pentru remiterea lucrului părții câștigătoare, în caz contrar fiind supuși unor consecințe grave.

Acțiunea în revendicare în epoca clasică a îmbrăcat forma unui proces cu formulă, pentru desfășurarea căruia erau necesare îndeplinirea următoarelor condiții: reclamantul să fie proprietar quiritar și să nu posede lucrul revendicat; pârâtul să fie posesor; obiectul acțiunii în revendicare trebuia să fie roman și individual determinat.

Acțiunea publiciană

Proprietatea pretoriană a fost sancționată prin *acțiunea publiciană*, creată de pretorul Publicius, pentru transmiterea unui *res Mancipi*, prin *tradițiune*. Pentru intentarea acțiunii publiciene erau necesare toate condițiile uzucapiunii, cu excepția termenului, iar pentru ca acțiunea să fie intentată cu succes, pretorul trebuia să introducă în formula sa ficțiunea că termenul necesar uzucapiunii a fost îndeplinit. În cea de-a doua fază a procesului, toate condițiile fiind astfel îndeplinite, judecătorul dădea câștig de cauză reclamantului.

3. Rezumat

Posesia este o stare de fapt ce constă în stăpânirea materială, sub protecție juridică, a unui lucru. Posesiunea este distinctă de proprietate, deși în practică ea produce aceleași efecte juridice, indiferent dacă este exercitată de un simplu posesor sau de un adevărat proprietar. Toți proprietarii sunt în același timp și posesori, dar nu toți posesorii sunt proprietari.

În literatură juridică proprietatea apare fie ca drept subiectiv - posibilitatea de stăpâni un lucru prin putere proprie și în interes propriu -, fie ca drept obiectiv -cuprinzând totalitatea normelor juridice care reglementează modul de repartitie a mijloacelor de producție și a produselor. Astfel, normele dreptului obiectiv stabilesc attributele dreptului de proprietate.

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

- a) Enumerați modurile de dobândire ale proprietății:
- b) Analizați instituția posesiei:
- c) Caracterizați proprietatea:

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;
Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;
Vl. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;
Vl. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;
S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

Drepturi reale asupra lucrului altuia

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la drepturile reale asupra lucrului altuia.

1. Introducere

Servituțiile sunt sarcini impuse unui lucru în folosul unei anumite persoane (**servitute personală**) sau în folosul unei persoane oarecare care stăpânește un imobil cu titlu de proprietate (**servitute predială**). **Servituțiile prediale** erau: *urbane*, dacă imobilul dominant era o clădire și *rurale*, dacă imobilul dominant era un teren. Imobilul în folosul căruia se constituia servitutea era *imobil dominant*, iar cel grevat cu servitute era *imobil aservit*. Astfel, din perspectiva proprietarului imobilului dominant, servitutea era un drept, iar din perspectiva proprietarului imobilului aservit, servitutea era o sarcină.

Servituți prediale erau: dreptul de a trece prin fondul aservit călare sau pe jos (*iter*); dreptul de a trece cu carul prin terenul altuia (*via*); dreptul de a mâna turmele pe pământul altuia (*actus*), etc.

Servituțiile personale nu presupun existența a două lucruri mobile, ci existența unui singur lucru, mobil sau imobil, asupra căruia două persoane determinate exercitau drepturi reale distincte. Servituți personale erau:

a) *usufructul* este dreptul de a te folosi de lucrul altuia și de a-i culege fructele, păstrând substanța lui (*usus fructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia*). *Usufructuarul* are dreptul de a folosi lucrul și de a-i culege fructele, pe când *nudul proprietar* rămâne titularul unui drept gol de conținut. Dreptul de uzufruct are un caracter temporar;

b) *usus* este dreptul de a folosi lucrul altuia fără a-i culege fructele;

c) *habitatio* este dreptul de a locui în casa altuia;

d) *operae servorum* este dreptul de a folosi serviciile sclavilor altuia.

Caracterele servituțiilor sunt:

a) servituțiile reale sau personale sunt drepturi reale;

b) proprietarul lucrului aservit nu are obligații față de titularul dreptului de servitute (*servitus in faciendo consistere nequit*);

c) nimeni nu-și poate aservi propriul lucru, deoarece servitutea se poartă asupra lucrului altuia (*nemini res sua servit*);

d) servitutea se constituie în folosul unei persoane sau în folosul proprietarului unui imobil și nu poate fi transmisă unor terți (*servitus servitutis esse non potest*).

Emfiteoza este un drept real, născut din *contractul de emfiteoză* – contract special sancționat de împăratul Zeno, prin care se arenda unei persoane numită *emfiteot*, o suprafață de pământ, pentru cultivare și culegerea fructelor, în schimbul unei sume de bani, numită *canon*.

Emfiteoza este un drept alienabil și transmisibil urmașilor, care poate fi dat în uzufruct, ipotecat sau lăsat ca legat. *Emfiteotul* este posesor civil și se bucură de protecția juridică prin interdicte; dobândește proprietatea asupra fructelor prin separație; dispune de toate acțiunile utile acordate proprietarului. Față de aceste drepturi ale emfiteotului, proprietarului îi rămâne doar un *nudum ius*, recunoscut de emfiteot prin plata *canonului*. Neplata acestuia la termenul stabilit îi dă proprietarului dreptul de a desființa contractul de emfiteoză, prin exercitarea lui *ius privandi*.

Conductio agri vectigalis reprezintă o simplă arendă, titularului acestui drept recunoscându-i-se de către pretor un drept și o acțiune reale. *Conductor agri vectigalis* este posesor și se bucură de protecție juridică prin interdicte; dreptul său poate fi transmis prin acte între vii sau prin acte pentru cauză de moarte; dobândește proprietatea asupra fructelor prin simpla separație, ca orice posesor de bună credință.

Agri vectigalis sunt suprafețe de pământ acordate unor particulari, locuitori ai cetăților, în schimbul unei redevențe numită *vectigal*.

Superficia este dreptul unei persoane de a construi o clădire și de a o folosi, pe terenul închiriat de la altă persoană. Acest drept a fost sancționat la sfârșitul sec. al II-lea î.e.n., în condițiile crizei de locuințe, când statul a permis particularilor să construiască pe terenurile virane. Pentru că aceste locuințe urmau să intre în proprietatea statului, conform dreptului civil, situație care nu-i încuraja deloc pe particulari, statul a recunoscut constructorului, un drept de a folosi clădirea pe termen nelimitat, cu condiția să plătească o sumă de bani anuală, *solarium*. În virtutea acestui drept, protejat printr-un interdict (*de superficibus*) și printr-o acțiune reală (*utilis in rem actio*), *superficiarul* putea lăsa clădirea moștenire, o putea vinde sau dona, o putea greva de servituți.

3. Rezumat

Servituțiile sunt sarcini impuse unui lucru în folosul unei anumite persoane (*servitute personală*) sau în folosul unei persoane oarecare care stăpânește un imobil cu titlu de proprietate (*servitute predială*).

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

1. *Superficia* este dreptul unei persoane:

- a) de a construi o clădire pe terenul închiriat de la altă persoană
- b) de a o folosi, pe terenul închiriat de la altă persoană
- c) de a o vinde

2. *Conductio agri vectigalis* reprezintă:

- a) o simplă arendă
- b) o arendă complexă
- c) un împrumut

3. *Servituțiile prediale* erau:

- a) urbane, dacă imobilul dominant era o clădire
- b) rurale, dacă imobilul dominant era un teren
- c) în proprietate comună

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

Vi. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

Vi. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE XI

Succesiunile

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la materia succesiunilor.

1. Introducere

Materia succesiunilor cuprinde totalitatea normelor care reglementează transmiterea patrimoniului defunctului către moștenitorii săi.

Întrucât dreptul defunctului se stinge odată cu personalitatea sa, romanii considerau că moștenitorii dobândesc un drept nou, de proprietate-putere. La origine, succesiunea s-a întemeiat pe stăpânirea dobândită de moștenitori asupra bunurilor defunctului și nu pe transmiterea unui patrimoniu. În acest mod se explică faptul că cel mai vechi termen care desemna succesorul a fost *heres*, care provenea de la *herus* (stăpân). Termenii de *succesiune* și *succesor* au apărut în momentul în care romanii au recunoscut principiul continuității persoanei defunctului.

2. Conținut

Romanii au recunoscut 3 sisteme de transmitere a bunurilor pentru cauză de moarte: *moștenirea ab intestat* (legală), *moștenirea testamentară* și *moștenirea deferită contra testamentului*.

Succesiunea ab intestat se deschide atunci când nu există moștenitori testamentari, fie pentru că defunctul nu a lăsat testament, fie pentru că testamentul nu a fost valabil întocmit. Mai este numită și *moștenire legală* deoarece normele care o reglementează sunt cuprinse în *Legea celor XII Table*.

Categoriile de moștenitori legali:

a) Sui heredes sunt persoanele, care prin moartea lui *pater familias* devin *sui iuris* și vin la moștenire cu prioritate față de toate celelalte rude civile ale defunctului, formând prima categorie de moștenitori legali. În această categorie intră fiii, fiicele, soția căsătorită *cu manus* (în calitate de fiică), nepoții din fii - dacă tatăl lor a precedat bunicului (veneau prin reprezentare și primeau cât i s-ar fi cuvenit tatălui lor dacă ar mai fi trăit) -, adoptatul și adrogatul – deși nu sunt rude de sânge. Soția căsătorită *fără manus* și fiul emancipat nu sunt *sui heredes* deoarece între ei și *pater familias* nu existau legături civile în momentul morții acestuia;

b) Adgnatus proximus reprezintă persoanele aflate în cel mai apropiat grad de rudenie cu defunctul și vin la moștenire în lipsa *sui heredes*-ilor: frați, veri, nepoți de frate sau de văr; dacă cel mai apropiat agnat refuza moștenirea, aceasta devenea vacantă.

c) Gentiles formează cea de-a treia categorie de moștenitori legali, care vin la moștenire, în părți egale, în lipsa celor din *sui heredes* și *adgnatus proximus*.

Reformele pretorului au avut ca scop ocrotirea rudelor de sânge și consolidarea relației dintre soți în cadrul căsătoriei *fără manus*. Moștenirea pretoriană era desemnată prin termenul *bonorum possessio*.

Categoriile de **moștenitori pretorieni** erau:

a) Unde liberi – *sui heredes* și alte rude de sânge, care suferind o *capitis deminutio* au pierdut drepturile succesoriale (fiul emancipat și descendenții lui);

b) Unde legitimi – agnații și gentili; dacă cel mai apropiat agnat refuza moștenirea, aceasta nu mai devenea vacantă, ci trecea la următoarea categorie de moștenitori, *cognații*;

c) Unde cognatii – acei *cognați*, rude de sânge, care nu sunt în același timp și *agnați* (copii față de mama lor în cadrul căsătoriei *fără manus*), care vor veni la moștenire numai în lipsa rudelor civile;

d) Unde vir et uxor – soțul și soția (în cazul căsătoriei fără manus).

Dreptul imperial, prin reforma lui Justinian, cunoaște patru categorii de moștenitori:

- a) *descendenții*;
- b) *ascendenții, frații și surorile bune și copii lor*;
- c) *frații și surorile consangvini sau uterine și copii lor*;
- d) *ceilalți colaterali*.

Sucesiunea testamentară

Formele testamentului

Testamentul este un act solemn prin care o persoană, numită testator, instituie unul sau mai mulți moștenitori pentru ca aceștia să execute ultima sa dorință.

Vechiul drept roman a cunoscut trei forme de testament:

a) Testamentul **calatis comitiis** îmbrăca forma unei legi votate de către *comitia curiata*, la care participau doar patricienii și avea două inconveniente: era accesibil doar patricienilor și se putea face de două ori pe an, când era convocată adunarea patricienilor;

b) Testamentul **in procinctu** a apărut pentru a înlătura inconvenientele testamentului *calatis comitiis*; se făcea în fața armatei gata de luptă, fiind accesibil și plebeilor; prezenta dezavantajul că era accesibil numai soldaților, adică cetățenilor cu vârsta cuprinsă între 17 și 46 de ani;

c) Testamentul **per aes et libram** reprezintă una din aplicațiile mancipațiunii fiduciare. Testatorul transmitea patrimoniul său unui executor testamentar (*emptor familiae*), căruia prin *pacte fiduciare* îi indica numele moștenitorului și felul în care să fie împărțite bunurile. Deși acest testament era accesibil oricărui cetățean roman, avea inconvenientul că *pactele fiduciare* nu erau sancționate, executarea testamentară rămânând la latitudinea executorului testamentar.

În **dreptul clasic roman** apar noi forme de testament:

- a) Testamentul **nuncupativ** se făcea în formă orală, în prezența a șapte martori;
- b) Testamentul **pretorian** era întocmit în formă scrisă, purtând sigiliile a șapte martori;
- c) Testamentul **militar** putea fi întocmit doar cu respectarea voinței testatorului, care trebuia clar exprimată.

Testamenti factio desemnează capacitatea unei persoane de a-și întocmi testamentul, de a fi martoră la întocmirea unui alt testament, de a veni la succesiune în calitate de moștenitor sau legatar.

Testamenti factio activa (capacitatea de a-și face testamentul) o aveau cetățenii romani *sui iuris* și peregrinii care se bucurau de *ius commercii*.

Testamenti factio pasiva (capacitatea de a veni la succesiune) nu o aveau incapacitii de drept și de fapt și persoanele incerte.

Instituirea de moștenitor se făcea la începutul testamentului și constituia temeiul existenței juridice a actului.

Condițiile de fond ale instituirii sunt exprimate în cele două principii care guvernează materia succesiunii testamentare: nimeni nu poate muri în parte cu testament și în parte fără testament (*nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*) și o dată herede pentru totdeauna herede (*semel heres semper heres*). Concluzia pe care o putem trage este că nu era permisă instituirea de moștenitor numai pentru o parte din moștenire; dacă totuși testatorul făcea o asemenea instituire, heredele dobândește și partea pentru care nu a fost instituit.

Substituirea de moștenitor este o instituire condiționată, de gradul doi, fiind posibilă doar dacă testatorul introducea în testament o clauză prin care dispunea ca o

persoană, numită *substitut*, să ia locul moștenitorului, în situația în care acesta nu dobândea moștenirea. Substituirea se putea face sub trei forme:

a) *substituirea vulgară* constă în instituirea unuia sau mai multor moștenitori în locul moștenitorului instituit;

b) *substituirea pupilară* constă în instituirea unei persoane care să vină la moștenire în locul moștenitorului instituit, dacă acesta ar muri înaintea pubertății;

c) *substituirea quasi-pupilară* consta în numirea unui moștenitor de către testator, pentru descendentul său lipsit de minte (*mente captus*).

Succesiunea deferită contra testamentului

Potrivit vechiului drept roman dezmoștenirea se făcea cu respectarea formelor solemne.

Nerespectarea formelor solemne de dezmoștenire ale unui fiu, atrăgea nulitatea testamentului (*ruptum*). În cazul dezmoștenirii fiicelor sau nepoților era necesară doar rectificarea testamentului în așa fel încât aceștia să dobândească o parte din moștenire.

Testamentul inoficios este o creație a tribunalului centumvirilor, prin care se acorda unor categorii de rude posibilitatea de a ataca testamentul, chiar și în cazul în care au fost dezmoștenite cu respectarea formelor solemne. Plecându-se de la ideea că testatorul și-a încălcat datoria de iubire (*officium*) pentru rudele dezmoștenite pe nedrept, s-a pus la dispoziția acestora o acțiune prin care puteau ataca testamentul (*querela inofficiosi testamenti*), pornindu-se de la pretextul că testatorul nu a fost în deplinătatea facultăților mintale în momentul întocmirii testamentului.

Dobândirea moștenirii

Pentru a dobândi o moștenire se cerea o anumită atitudine subiectivă din partea moștenitorilor, în funcție de statutul lor juridic și de felul moștenirii care se deschidea. Din acest punct de vedere existau trei ***categorii de succesori***:

a) *heredes sui et necesarii* veneau la moștenire în mod necesar, ca moștenitori de plin drept și nu puteau repudia moștenirea;

b) *heredes necesarii* (moștenitori necesari) erau sclavii instituți să vină numai la moștenirea testamentară, conform statutului lor juridic. Nu puteau repudia moștenirea, dar nici nu era nevoie să-și manifeste într-o anumită formă voința de acceptare, deoarece le revenea de plin drept;

c) *heredes extranei* sau *voluntarii* nu erau moștenitori de plin drept și de aceea trebuiau să-și manifeste într-o anumită formă, voința de acceptare a moștenirii. Spre deosebire de primele două categorii, ei puteau să repudieze moștenirea.

Acceptarea moștenirii

Aditio hereditatis (acceptarea moștenirii) se putea realiza în trei moduri:

a) *cretio* este un mod solemn de acceptare a moștenirii, realizându-se printr-o declarație făcută în fața martorilor: *quod me Octavius testamento suo heredem instituit eam hereditatem adeo cernoque* (pentru că Octavius m-a instituit moștenitor în testamentul său, accept această moștenire). Condiționat de un anumit timp, *cretio* se numea *perfecta*;

b) *pro herede gestio* este actul prin care heredele acceptă moștenirea în mod tacit;

c) *nuda voluntas* este o declarație de acceptare expresă, dar nesolemnă. Datorită acestor avantaje ea s-a și generalizat.

Condițiile acceptării moștenirii:

a) Deoarece acceptarea moștenirii poate aduce și datorii pe lângă foloasele materiale, s-a dispus ca declarația de acceptare să o poată face doar cel ce are ***capacitatea de a se obliga***. Nu aveau această capacitate fiii de familie și sclavii instituți, deoarece nu puteau încheia acte generatoare de obligații;

b) ius capiendi era **dreptul de a culege o moștenire**. De acest drept nu beneficiau celibatarii; cei căsătoriți, care nu aveau copii beneficiau doar de jumătate din partea ce le-ar fi revenit. Partea de moștenire rămasă în acest fel nedobândită, revenea celor instituți în același testament, care aveau copii, iar dacă nu existau astfel de instituți, acea parte devenea caducă și revenea statului.

Scopul introducerii acestor condiții era de a-i determina pe cetățeni să trăiască în regimul căsătoriei și de a crește natalitatea.

Efectele acceptării moștenirii

a) moștenitorul răspundea de toate datoriile defunctului, chiar dacă aceste datorii depășesc activul succesoral;

b) dobândirea dreptului de proprietate asupra bunurilor succesoriale de către moștenitor;

c) *colatio bonorum* (raportul bunurilor) este efectul potrivit căruia moștenitorii erau obligați să aducă la masa succesorală toate bunurile (dotale și donate) pe care le-au primit, fiecare în parte, în timpul vieții lui *pater familias*. La acestea pretorul a mai introdus și *collatio emancipati*, silindu-l pe emancipat să aducă la masa succesorală toate bunurile dobândite în calitate de persoană *sui iuris*.

Repudierea moștenirii

Repudierea moștenirii se putea face printr-o simplă manifestare de voință (*is potest repudiare qui adquire potest*). Dacă testatorul instituia un singur moștenitor care renunța la moștenire, la succesiune venea substituitul. În lipsa acestuia se deschidea succesiunea legală. Dacă nu existau nici succesori legitimi, moștenirea devenea caducă, revenind statului.

Sanctiunea moștenirii

Sanctiunea moștenirii civile

Moștenitorul civil își putea valorifica dreptul de succesiune prin intermediul **petițiunii de hereditate** (*hereditas petitio*), care era o acțiune generală, cu caracter universal, având ca obiect întreaga moștenire (*res corporales* și *incorporales*). Pentru intentarea petițiunii de hereditate erau necesare următoarele condiții: reclamantul trebuia să facă dovada calității sale de moștenitor civil și să nu posede; pârâtul trebuia să posede bunurile succesoriale *pro hedere* (cu bună credință se crede adevăratul moștenitor) sau *pro possessore* (deși știe că nu este adevăratul moștenitor, susține acest lucru).

Sanctiunea moștenirii pretoriene

Moștenirea pretoriană (*bonorum possessio*) era sancționată prin interdictul **quorum bonorum** (cu privire la bunurile succesoriale), prin care pretorul verifica dacă reclamantul întrunește cu adevărat condițiile cerute pentru a fi moștenitor pretorian, aceasta deoarece calitatea de moștenitor pretorian (*bonorum possessio*) era acordată de pretor fără verificarea condițiilor cerute de lege.

Legate și fideicomise

Legatul este o dispoziție, cuprinsă în testament, formulată în termeni imperativi și solemni, având ca obiect bunuri individual determinate, grevându-l pe cel instituit moștenitor, în favoarea unei persoane, numită legatar.

În funcție de **condițiile de formă**, existau patru feluri de legate:

a) legatul per vindicationem este forma de legat prin care testatorul transmitea proprietatea asupra unui bun determinat, direct legatarului;

b) legatul per damnationem este dispoziția prin care testatorul îl obligă pe heredele testamentar să transmită legatarului proprietatea asupra unui anumit lucru;

c) legatul per praeceptionem (prin luare mai înainte) este forma de legat prin care heredele testamentar, fiind în același timp și legatar, avea dreptul de a intra în stăpânirea bunului legat, înainte de împărțirea moștenirii;

d) legatul sinendi modo crează herdelui testamentar obligația de a nu-l împiedica pe legatar să intre în stăpânirea unui lucru.

Condițiile de fond ale legatului erau:

- a) legatarul trebuia să aibă *testamenti factio pasiva*;
- b) legatul apăsa asupra mostenitorului;
- c) respectarea regulii *catoniene*, conform căreia legatul pentru a fi valabil trebuia executat în momentul întocmirii testamentului.

Fideicomisul este actul de ultimă voință, prin care o anumită persoană (*disponent*) roagă o altă persoană (*fiduciar*), să transmită cuiva (*fideicomisar*) un anumit lucru sau chiar o parte din moștenire.

Executarea *fideicomisului* cădea în sarcina moștenitorului sau a legatarului. Îndeplinirea lui, depindea de buna credință (*fideicomisum*) a fiduciarului.

Avantajele acestui act erau: orice persoană putea dispune de bunurile sale, fără a respecta anumite forme proprii testamentului sau legatului; prin intermediul *fideicomisului*, putea primi bunuri din moștenire, și cel care nu avea *testamenti factio pasiva*.

Prin **sanționarea fideicomisului** de către împăratul August, formalismul propriu dreptului succesoral a căpătat o nouă lovitură, toate condițiile de formă ale testamentului sau legatului putând fi eludate în acest mod.

Fideicomisul de familie este actul prin care disponentul lăsa un bun, prin intermediul *fideicomisului de familie*, *fiduciarului*, cu condiția ca acesta din urmă să-l transmită urmașilor săi.

Fideicomisul de ereditate purta asupra unei părți sau a întregii moșteniri. În virtutea acestui act moștenitorul, care avea sarcina de a executa *fideicomisul*, trebuia să plătească și datoriile succesoriale, deși nu primea decât o parte din moștenire sau chiar nimic.

3. Rezumat

Materia succesiunilor cuprinde totalitatea normelor care reglementează transmiterea patrimoniului defunctului către moștenitorii săi.

Întrucât dreptul defunctului se stinge odată cu personalitatea sa, romanii considerau că moștenitorii dobândesc un drept nou, de proprietate-putere. La origine, succesiunea s-a întemeiat pe stăpânirea dobândită de moștenitori asupra bunurilor defunctului și nu pe transmiterea unui patrimoniu. În acest mod se explică faptul că cel mai vechi termen care desemna succesorul a fost *heres*, care provenea de la *herus* (stăpân). Termenii de *succesiune* și *succesor* au apărut în momentul în care romanii au recunoscut principiul continuității persoanei defunctului.

Romanii au recunoscut 3 sisteme de transmitere a bunurilor pentru cauză de moarte: *moștenirea ab intestat* (legală), *moștenirea testamentară* și *moștenirea deferită contra testamentului*.

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

1. Definiți fideicomisul:
2. Sistemele de transmitere a bunurilor pentru cauză de moarte sunt:
 - a) **moștenirea ab intestat (legală)**
 - b) **moștenirea testamentară**
 - c) **moștenirea deferită contra testamentului**
3. Condițiile de fond ale legatului sunt:
 - a) **legatarul trebuia să aibă *testamenti factio pasiva***

- b) **legatul apăsă asupra mostenitorului**
- c) **respectarea regulii catoniene, conform căreia legatul pentru a fi valabil trebuia executat în momentul întocmirii testamentului**

5. Temă de control nr.3

Posesia și proprietatea – analiză comparativă.

6. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;
 Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
 Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
 Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;
 Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;
 Vl. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;
 Vl. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;
 S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;
 C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;
 C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE XII

Obligațiile

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la obligații, elementele și clasificarea acestora.

1. Introducere

O **definiție** apropiată de accepțiunea modernă o datorăm *Institutelor lui Justinian*, conform cărora obligația este o legătură de drept prin care suntem siliți a plăti ceva, conform dreptului cetății noastre (*obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura*).

Raportul juridic obligațional presupune următoarele **elemente**: o persoană numită *creditor* (subiectul activ care pretinde o plată); o persoană numită *debitor* (subiectul pasiv care urma să facă o plată); *obiectul* (să fie licit, să fie posibil, să fie determinat, să conștie într-o prestație pe care debitorul o face pentru creditor, să prezinte interes pentru creditor); *sanctiunea* (o acțiune personală).

2. Conținut

Clasificarea obligațiilor

A. După **izvoarele** lor (fapte juridice ce le generează), obligațiile se împart în:

I. **obligații contractuale**

După **sanctiune**, contractele pot fi: **de drept strict** și **de bună credință**;

După **efecte**, contractele pot fi: **unilaterale** și **bilaterale** (sinalagmatiche);

După **modul de formare**, contractele pot fi: **solemne** și **nesolemne**.

Contractele **nesolemne** (care nu necesită o formă specială) pot fi: **reale** (*mutuum* – împrumutul de consumație, *fiducia*, *gajul*, *comodatul*, *depozitul*), **consensuale** (se formează prin simplul acord de voință al părților - vânzarea, locațiunea, societatea și mandatul) și **nenumite** (se formează printr-o convenție însoțită de executarea obligației de către una dintre părți).

II. **obligații delictuale**;

III. **obligații quasicontractuale**;

IV. obligații quasidelictuale.

B. După **sanctiune**, obligațiile se impart în:

I. obligații civile (sunt sancționate printr-o acțiune);

II. obligații naturale (nu sunt sancționate printr-o acțiune dar creditorul dispune totuși, de o sancțiune care este excepțiunea).

C. După **pluralitatea de subiecte** obligațiile pot fi:

- *debitorii sau creditorii se găsesc pe picior de egalitate:*

I. obligații conjuncte (la care funcționează principiul divizibilității creanțelor și datoriilor); fiecare dintre creditori sau debitori poate pretinde doar partea sa;

II. obligații coreale (oricare dintre creditori poate pretinde întreaga creanță sau oricare dintre debitori poate fi ținut pentru întreaga datorie).

- *debitorii sau creditorii nu se găsesc pe picior de egalitate:*

I. Adstipulatio este actul prin care un creditor accesoriu se alătură creditorului principal;

II. Adpromissio este actul în baza căruia un debitor accesoriu se alătură debitorului principal.

Elementele contractelor

A. Elementele esențiale ale contractelor:

- **Obiectul** contractului constă în crearea unei obligații.

- **Consimțământul** (acordul de voință al celor două părți este necesar pentru crearea unor drepturi și datorii. Sunt cauze care duc la inexistența consimțământului: neseriozitatea și eroarea (înțelegerea greșită a unor împrejurări); și cauze care duc la vicierea sa: teama (*metus*) și dolul (*dolus*).

În cazul **erorii** se disting următoarele situații: a) *error in negotio* (eroarea asupra actului juridic); b) *error in persona* (eroare asupra identității persoanei); c) *error in corpore* (eroare asupra identității lucrului); d) *error in substantia* (eroare asupra calității esențiale ale lucrului).

- **Capacitatea** este aptitudinea unei persoane de a încheia acte juridice. În dreptul roman capacitatea se definea în raport cu condiția juridică a persoanelor. Capacitatea poate fi **de drept** (limitele sunt fixate de lege) și **de fapt** (este determinată de factori subiectivi și constă în posibilitatea unei persoane de a-și da seama de consecințele actelor sale). Incapabili de fapt sunt: nebunii, minorii de 25 de ani, femeia *sui iuris*, *infantes*, *prodigii*.

B. Elementele accidentale ale contractelor:

- **Termenul** (*dies*) este un eveniment viitor și sigur de care depinde exigibilitatea sau stingerea unui drept.

- **Condiția** (*condicio*) este un eveniment viitor și nesigur de care depinde nașterea sau stingerea unui drept.

Efectele obligațiilor

A. Executarea obligațiilor

Efectul normal al obligațiilor constă în **executarea** lor, pentru ca astfel creditorul să-și valorifice dreptul. La romani actul producea efecte numai între părțile contractante (persoanele care au încheiat actul, moștenitorii acestora, creditorii lor chirografi).

Stipulațiunea pentru altul are drept scop să dea naștere unei creanțe în profitul unei persoane care nu a participat la încheierea actului; tocmai din această cauză **era nulă**.

Promisiunea pentru altul era nulă în virtutea principiului *nemo alium factum promittere potest* (nimeni nu poate promite fapta altuia).

Reprezentarea în contracte este acel sistem juridic prin care *pater familias* se obligă prin contractul încheiat de un alt *pater familias*. *Pater familias* în numele căruia se

încheie contractul se numește **reprezentat**, iar cel ce încheie contractul din însărcinarea altuia se numește **reprezentant**.

Acțiunile cu caracter alăturat (*adiecticiae qualities*) sunt acțiunile prin care pretorul a dat posibilitatea fiului de familie (potrivit dreptului civil) sau sclavului (potrivit dreptului natural) să se oblige în nume propriu și în același timp să-l oblige și pe *pater familias* (potrivit dreptului pretorian). În acest mod creditorul avea doi debitori.

Acțiunile cu caracter alăturat sunt date în cinci cazuri:

a). *actio quod iussu* era o acțiune pe baza unei declarații speciale, care se dădea împotriva lui *pater familias* atunci când acesta încredința fiului de familie sau sclavului încheierea unui contract;

b). *actio exercitoria* a fost creată în legătură cu interese privind comerțul maritim;

c). *actio institoria* se dădea împotriva lui *pater familias* atunci când acesta încredința fiului de familie sau sclavului exercitarea unei activități comerciale pe uscat;

d). *actio de peculio et de in rem verso* (acțiune cu privire la peculiu și la îmbogățire). Prin această acțiune, *pater familias* răspundea doar în limitele peculiului, dacă cei aflați sub puterea sa își utilizau peculiu în scopul realizării unui comerț, fără știrea sa;

e). *actio tributoria* (acțiune de repartizare) se intenta împotriva lui *pater familias* atunci când, deși nu a autorizat pe cei aflați sub puterea sa pentru a face comerț cu peculiu lor, a tolerat aceste acte.

Reprezentarea imperfectă

Acțiunile *institoria* și *exercitoria* sunt date creditorului, chiar și atunci când un *pater familias* a încredințat unui alt *pater familias* o activitate comercială, nu neapărat pe mare sau uscat (*actio quasi institoria*).

Reprezentarea perfectă era admisă în următoarele cazuri:

a). toate acțiunile pe care le avea tutorele și toate acțiunile date împotriva tutorelui trec asupra pupilului numai după sfârșitul tutelei, întrucât până atunci pupilului îi lipsește capacitatea juridică de fapt;

b). reprezentantul devine insolubil;

c). împrumutul în vederea consumațiunii.

B. Neexecutarea obligațiilor

Dacă neexecutarea obligațiilor se datorează vinei debitorului, acesta trebuie să plătească anumite daune, stabilite fie de părți (daune interese convenționale), fie de judecător cu ocazia soluționării litigiului (daune interese judecătorești).

Situațiile în care poate apărea neexecutarea obligațiilor sunt:

- **Cazul fortuit** (*casus minor*) intervine din vina debitorului și duce la dispariția lucrului, astfel încât debitorul nu-și mai poate executa obligația, deși a luat toate măsurile de pază;

- **Forța majoră** (*casus maior*) este un eveniment căruia nimic nu i se poate opune (*cui resisti non potest*), în urma căruia obiectul dispare fără vina debitorului. Efectul este stingerea obligației debitorului;

- **Culpa** este neglijența sau neîndemânarea manifestată de cineva (cel ce s-a obligat prin contract) printr-o acțiune sau o abstențiune. **Culpa lata** este vina grosolană iar **culpa levis** este vina ușoară.

- **Dolul** este acțiunea sau abținerea intenționată a debitorului, de natură să provoace pierderea lucrului datorat;

- **Mora debitoris** (întârzierea debitorului). Pentru ca debitorul să se afle în întârziere, este necesar ca datoria să fie exigibilă, iar neexecutarea să se datoreze vinei debitorului;

- **Mora creditoris** (întârzierea creditorului). Creditorul este pus în întârziere, atunci când, fără motiv, refuză să plătească la termenul și la locul stabilit;

- **Custodia** este o formă specială de răspundere prin intermediul căreia debitorul ținut de custodie trebuie să plătească daune interese, chiar dacă lucrul piere fără vina sa.

Stingerea obligațiilor

A. Moduri voluntare de stingere a obligațiilor:

- **Plata** este modul obișnuit de stingere a obligațiilor și se realizează prin îndeplinirea prestației, care face obiectul legăturii juridice; plata poate fi făcută de către debitor sau de către altă persoană, deoarece pe creditor nu-l interesează cine execută obligația; plata poate fi primită de către creditor sau de către reprezentantul său legal (tutore, curator) sau conventional (mandatar), cu condiția ca acesta să fie capabil; plata trebuie să fie integrală; locul executării este stabilit prin contract sau rezultat din natura obligației; proba plății se face prin martori, prin jurământ sau alte mijloace (chitanțe redactate de debitor, având sigiliile a șapte martori sau chitanțe redactate de creditor);

- **Darea în plată** (*datio in solutum*) însemna stingerea obligației prin plata unui alt lucru decât cel datorat, cu acordul creditorului;

- **Novățunea** este înlocuirea unei vechi obligații cu o obligație nouă, prin intermediul stipulațiunii sau a contractului *litteris* (în formă literară). Pentru realizarea novățunii era necesar îndeplinirea următoarelor condiții: o obligație veche, o obligație nouă, aceeași datorie (*idem debitum*), ceva nou (*aliquid novi*), intenția de a nova (*animus novandi*). Efectele novățunii erau că accesoriile (garanții, vicii) vechii obligații se stingeau. Existau două forme de novățune: *novățunea voluntară* (presupune intenția părților de a nova) și *novățunea necesară* (se realiza automat);

- **Compensățunea** este operația juridică prin care datoriile și creanțele reciproce se scad unele din altele, pentru ca executarea să poarte numai asupra diferenței;

- **Remiterea de datorie** (iertarea de datorie) este un mod de stingere a obligațiilor, constând în renunțarea creditorului la dreptul său;

B. Moduri nevoluntare de stingere a obligațiilor

- **Imposibilitatea de executare**. Dacă obiectul obligației este un lucru individual determinat și acesta piere fără vina debitorului, obligația se stinge potrivit principiului: *debitor rei certae interitu rei liberator* (debitorul unui lucru individual determinat este liberat prin pierrea lucrului);

- **Confuziunea** (*confusio*) este reunirea asupra aceleiași persoane a calității de debitor și de creditor;

- **Capitis deminutio** (pierderea personalității);

- **Prescripția extinctivă**. Trecerea timpului exercită o anumită influență asupra raporturilor de drept. În cazul prescripției extinctive, scurgerea timpului duce la stingerea raportului juridic, la pierderea unui drept. În cazul prescripției achizitive, scurgerea timpului duce la consolidarea unei stări de fapt.

Transferul obligațiilor

- **Cesiunea de creanță** este procedeul juridic prin care creditorul cedează unui terț dreptul său de creanță. Creditorul care transmite creanța (vechiul creditor) se numește **cedant** (*cedent*), cel care dobândește creanța (noul creditor) se numește **cesionar**, iar debitorul se numește **debitor cedant**.

- **Cesiunea de datorie** este procedeul juridic prin care o altă persoană se obligă să plătească datoria, cu acordul creditorului, nefiind nevoie și de acordul vechiului debitor deoarece în principiu oricine poate plăti în locul său.

Garanțiile personale

Garanția personală este procedeul juridic prin care debitorului principal I se alătură unul sau mai mulți accesorii, numiți garanți.

Garanțiile personale au fost create în scopul de a-l pune pe creditor la adăpost față de consecințele unei eventuale insolvențe a debitorului.

A. Garanțiile personale în epoca veche:

- **Sponsio** este forma originală de creare a garanțiilor personale. La întrebarea creditorului: *idem dari spondes?* (promiți același lucru?), garantul (*sponsor*) răspundea: *spondeo* (promit).

- **Fidepromissio** a apărut ca urmare a extinderii relațiilor comerciale cu peregrinii (care nu aveau dreptul să pronunțe *spondeo*). Verbul *spondeo* este înlocuit cu *fidepromitto* (promit cu lealitate), care constituia răspunsul la întrebarea creditorului: *idem fide promittis?* (promiți același lucru?).

B. Garanțiile personale în epoca clasică

- **Fideiussio** este o formă nouă de garanție personală, la întrebarea creditorului dacă promite același lucru, garantul întrebându-l pe creditor *fideiubeo* (consimt pe cuvântul meu).

Prin efectele sale, *fideiussio* a reintrodus un sistem aspru pentru cei care garantau o datorie, creditorul având dreptul să-l urmărească, fie pe debitorul principal, fie pe *fideiussor*; acesta din urmă era de preferat, deoarece solvabilitatea sa prezenta mai multă încredere. În același timp, garantul care a plătit datoria, nu avea posibilitatea de a se întoarce împotriva debitorului principal.

În dreptul clasic și postclasic s-au luat anumite măsuri (drepturi acordate în mod excepțional) cunoscute sub numele de cele trei beneficii, prin intermediul cărora situația lui *fideiussor* s-a îmbunătățit:

- **Beneficiul de cesiune de acțiuni** constă în dreptul garantului care a plătit datoria de a cere creditorului să-i cedeze toate acțiunile pe care le are împotriva debitorului principal, pentru a se putea întoarce împotriva acestuia din urmă.

- **Beneficiul de diviziune** constă în posibilitatea divizării datoriei între cogaranții în viață și solvabili în momentul lui *litis contestatio*.

- **Beneficiul de discuțiune** constă în dreptul garantului de a-i cere creditorului să-l urmărească mai întâi pe debitorul principal și numai dacă acesta nu plătește, să se îndrepte împotriva sa.

Abia în acest moment se poate vorbi despre obligația lui *fideiussor* ca despre o obligație accesorie.

C. Garanții personale neformale

- **Pactul de constituit** este o creație a pretorului și a fost utilizată în scopul garantării anumitor obligații. Prin intermediul uneia din aplicațiile acestui pact (*constitutum debiti alieni* – fixarea unui nou termen datoriei altuia), o persoană – de regulă un bancher – se obligă să plătească datoria clientului său, la un alt termen decât cel prevăzut în obligația preexistentă. Obligația născută din *constitutum debiti alieni* este independentă în raport cu obligația clientului față de creditorul său.

- **Mandatum pecuniae credendae** este garanția personală prin care o persoană (mandantul) însărcinează pe alta (mandatarul) să acorde un credit unui terț. Prin această operațiune juridică, mandatarul devine creditor, iar mandantul garantează datoria contractată de către terț. Dacă terțul nu plătește la scadență, mandatarul se poate îndrepta împotriva mandantului prin *actio mandate contraria*.

- **Receptum argentarii** constă în convenția prin care bancherul se obligă să plătească datoriile eventuale ale clientului său față de un terț. Ceea ce particularizează această formă de garanție este faptul că obligația garantului se naște înaintea obligației debitorului principal.

Garanțiile reale

Garanția reală este procedeul juridic prin care debitorul atribuie un lucru creditorului său, fie sub forma transmiterii proprietății sau a posesiunii, fie sub forma constituirii unui drept de ipotecă, cu efectul ca la scadență, dacă debitorul nu plătește, creditorul se poate despăgubi valorificând lucrul atribuit, cu preferință față de creditorii chirografari.

Fiducia cum creditore și **gajul** (*pignus*), ca forme originare ale garanțiilor reale, au apărut încă în epoca veche.

I. Fiducia cum creditore se realiza prin transmiterea lucrului de către debitor creditorului său, cu titlu de proprietate, prin *mancipatio* sau *in iure cessio*, transmitere însoțită de o convenție prin care creditorul promitea ca la scadență să retransmită debitorului lucrul, dacă acesta din urmă își va fi plătit datoria.

II. Gajul se naște din contractul real de gaj prin care debitorul remite creditorului său posesiunea unui lucru, prin intermediul *tradițiunii*, transmitere însoțită de o convenție prin care creditorul se obligă să retransmită posesiunea asupra lucrului, dacă debitorul își va fi plătit datoria la scadență.

III. Ipoteca, formă evoluată de garanție, apare abia în dreptul clasic.

Ipoteca este o formă de garanție, foarte bine adaptată cerințelor unei societăți întemeiată pe marfă și pe credit, prezentând avantajul că lasă lucrul afectat în posesia debitorului; numai dacă acesta nu plătește la scadență; creditorul ipotecar are dreptul de a intra în posesia lucrului și de a-l vinde, valorificându-și în acest mod creanța.

Fazele formării ipotecii s-au petrecut în prima jum. a sec. I î.e.n.

A. Dreptul de retenție dădea posibilitatea proprietarului unei moșii de a reține inventarul agricol al arendașului (*invecta et illata*) dacă la scadență acesta nu plătește arenda.

Inventarul agricol rămânea în posesia debitorului (arendăș) până la scadență, când dacă nu plătea datoria (arenda), posesiunea lucrului (inventarul agricol) revenea creditorului (proprietarul moșiei), în virtutea dreptului de retenție.

Acest sistem prezenta însă inconveniente: a) dreptul de retenție opera doar pe moșie, astfel încât dacă arendașul își muta lucrurile în altă parte, proprietarul nu dispunea de vreo acțiune pentru a-l urmări; b) proprietarul nu dispunea de vreun mijloc juridic pentru a urmări lucrurile în mâinile terților achizitori.

B. Interdictul salvian dădea posibilitatea proprietarului: să intre în posesia inventarului agricol, dacă arenda nu era plătită la scadență; să urmărească lucrurile arendașului, chiar dacă acesta le mutase în altă parte. Nu dădea posibilitatea proprietarului să se îndrepte împotriva terților achizitori.

C. Acțiunea serviană a fost creată în scopul de a da posibilitatea proprietarului moșiei să intre în posesia inventarului agricol, chiar dacă acesta se afla în posesia unor terți. În acest stadiu ipoteca ne apare ca o instituție perfect conturată.

D. Acțiunea quasiserviană generalizează ipoteca, aplicându-se în raporturile dintre orice creditori și orice debitori, dar numai dacă părțile încheiau o convenție specială în vederea garantării datoriei.

Categorii de ipoteci:

- **Ipoteca convențională** se formează printr-o simplă convenție;
- **Ipoteca tacită** (legală) ia naștere în virtutea unor dispoziții legale sau în virtutea obiceiului juridic;
- **Ipoteca privilegiată** trece înaintea altor ipoteci constituite la date anterioare, în sensul că titularul ipotecii privilegiate poate exercita înaintea celorlalți creditori ipotecari, dreptul de a poseda și de a vinde lucrul grevat cu ipotecă;

- ***Ipoteca testamentară*** se constituie printr-o clauză testamentară, în favoarea unui legatar sau a unui fideicomisar;

- ***Ipoteca autentică*** presupune anumite forme de publicitate (act privat subscris de trei martori).

Caracterele ipotecii:

- ***Ipoteca este un drept real***. Ca titular al unui drept real, creditorul ipotecar are dreptul de preferință și dreptul de urmărire;

- ***Ipoteca se constituie prin simpla convenție a părților***;

- ***Ipoteca poate fi generală***, ceea ce înseamnă că poartă asupra tuturor lucrurilor prezente și viitoare ale debitorului;

- ***Ipoteca are un caracter indivizibil***. Fiecare parte din lucrul ipotecat este afectată pentru satisfacerea întregii creanțe. Ipoteca garantează fiecare parte din datorie, în sensul că întregul obiect ipotecat este afectat pentru satisfacerea fiecărei părți din creanță;

- ***Ipoteca are un caracter clandestin***:

a) ipoteca este clandestină (secretă) în sensul că nu presupune utilizarea unor forme de publicitate pentru ca terții să știe că un lucru este ipotecat;

b) dacă un lucru era ipotecat de mai multe ori, creditorul anterior în rang (cu o ipotecă mai veche) își putea valorifica dreptul de creanță, prin vânzarea lucrului respectiv, în defavoarea creditorilor posteriori în rang, cărora ipoteca li se stinge din lipsă de obiect;

c) când creditorul posterior în rang intra primul în posesia lucrului ipotecat, creditorul ipotecar anterior în rang îl putea chema în judecată, făcând proba că ipoteca sa este mai veche și astfel intra în posesia lucrului.

Pentru a se înlătura aceste inconveniente s-a introdus sancționarea pentru comiterea *delictului de stelionat* a celui ce ipoteca același lucru de mai multe ori, fără să declare ipotecile anterioare;

d) o altă posibilitate de fraudă ce decurgea din caracterul clandestin al ipotecii era antedatarea ipotecii. Această posibilitate putea fi exclusă doar prin publicitatea ipotecii. O ipotecă constituită prin act public sau act privat subscris de trei martori, trecea înaintea ipotecilor constituite fără forme de publicitate, indiferent de data acestora;

- ***Ipoteca este un drept accesoriu***, stingându-se odată cu creanța asigurată (obligația pe care o garantează).

Stingerea ipotecii

Ipoteca se stinge odată cu obligația pe care o garantează, dar se mai stinge și prin pieirea în întregime a lucrului ipotecat, prin confuziune (calitățile de creditor ipotecar și de proprietar al lucrului ipotecat se întrunesc asupra aceleiași persoane), prin vânzarea lucrului ipotecat de către creditorul superior în rang și prin renunțarea creditorului ipotecar.

IV. Intercesiunea este actul prin care o persoană ia asupra ei datoriile alteia, fără a avea vreun interes. În scopul de a proteja anumite interese, intercesiunea a fost interzisă sclavilor și femeilor.

3. Rezumat

O **definiție** apropiată de accepțiunea modernă o datorăm *Institutelor lui Justinian*, conform cărora obligația este o legătură de drept prin care suntem siliți a plăti ceva, conform dreptului cetății noastre (*obligatio est iuris vinculum quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura*).

Raportul juridic obligațional presupune următoarele **elemente**: o persoană numită **creditor** (subiectul activ care pretinde o plată); o persoană numită **debitor** (subiectul pasiv care urma să facă o plată); **obiectul** (să fie licit, să fie posibil, să fie determinat, să constea într-o prestație pe care debitorul o face pentru creditor, să prezinte interes pentru creditor); **sancțiunea** (o acțiune personală).

4. Test de autoevaluarea cunoștințelor

1. Enumerați categoriile de ipotecă

2. Capacitatea poate fi:

a) de drept (limitele sunt fixate de lege)

b) subiectivă (este determinată de factori subiectivi și constă în posibilitatea unei persoane de a-și da seama de consecințele actelor sale)

c) de fapt (este determinată de factori subiectivi și constă în posibilitatea unei persoane de a-și da seama de consecințele actelor sale)

3. Modurile voluntare de stingere a obligațiilor sunt următoarele:

5. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

Vi. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

Vi. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE XIII

Izvoarele obligațiilor

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la izvoarele obligațiilor.

1. Introducere. Contractele.

1.1. Noțiuni introductive. În dreptul roman, contractul ca izvor de obligații, este o convenție, un acord de voințe, producând un efect juridic ce se pretinde printr-o acțiune.

Când convenția nu dă naștere unei acțiuni, nu este contract, ci constituie un simplu pact.

Din contract izvorăște putința creditorului de a-și cere dreptul, înaintea justiției printr-o acțiune; din pact izvorăște numai putința debitorului, de a se apăra în justiție, printr-o excepție, când este atacat de adversar.

Pentru ca această convenție să dea naștere unui contract, se cerea la început, ca acordul de voință să se încheie în anumite forme solemne: fie, prin formele prescrise pentru mancipațiune, la contractul de împrumut de bani, numit *nexum*; fie, prin întrebarea solemnă a

creditorului și răspunsul debitorului, la contractul verbal, numit *stipulatio*; fie, prin înscrierea sumei datorate în registrul de casă al creditorului, cu consimțământul debitorului, cum se obișnuia la contractele numite *litterale*.

Acestor feluri de contracte, li s-au alăturat 4 convenții, care devin obligatorii prin predarea lucrului:

- *mutuum*, împrumutul de bani sau alte lucruri fungibile;
- *commodatum*, împrumutul gratuit al unui lucru determinat;
- *depositum*, păstrarea gratuită a unui lucru străin;
- *pignus*, amanetul sau gajul.

De asemenea, s-a adăugat și categoria contractelor consensuale, la care formalismul a dispărut cu totul:

- *emptio-venditio*, vânzarea;
- *locatio-conductio*, închirierea de lucruri, servicii sau întocmirea unei lucrări;
- *societas*, contractul de asociație;
- *mandatum*, gestiunea gratuită de afaceri.

Convențiile care nu se încadrau în aceste categorii, nu puteau da naștere la acțiuni.

La începutul perioadei clasice, sub influența jurisconsultilor, s-a recunoscut și seria contractelor *nenumite*, care se încheiau prin predarea lucrului.

Contractele *stricti iuris* și *pactele pretoriene* sau *legitime* sunt convenții *unilaterale*, pentru că stabilesc o obligație, o îndatorire, numai în sarcina uneia din părți; cealaltă parte contractantă, rămâne doar îndrituită. Cel care a promis, prin stipulațiune, o sumă de bani, a împrumutat o cantitate de lucruri fungibile, este și rămâne debitor, pe tot parcursul contractului.

1.2. Elementele contractelor.

Din punct de vedere al conținutului lor, se pot deosebi, trei feluri de elemente ale contractelor:

- *esențiale*;
- *naturale*;
- *accidentale*.

Elementele esențiale (*consimțământul, obiectul și capacitatea*) nu pot lipsi, pentru că tocmai prin existența lor se stabilește tipul contractului. În lipsa unuia din aceste elemente nu putea exista contract.

Pentru ca un consimțământ să fie valabil, trebuie întrunite următoarele condiții: înțelegerea să fi avut loc, calitatea declarației de voință și capacitatea părților de a face o declarație de voință.

În sens strict, obiectul contractului (*id quod debetur*) constă în crearea unei obligații. El trebuie să fie licit, să fie posibil și să se fi stipulat exclusiv în favoarea sau în sarcina părților contractante.

Capacitatea părților este aptitudinea unei persoane de a încheia acte juridice.

Elementele naturale rezultă din natura contractului, dar nu-i imprimă caracterul tipic; de aceea, pot fi modificate prin voința părților contractante.

Elementele accidentale pot figura sau nu, potrivit voinței părților. Ele sunt clauze speciale, care se adaugă la contracte, după voința părților.

Cele mai importante elemente accidentale ale contractelor sunt: *condiția* și *termenul*.

Condiția este un eveniment viitor și nesigur, de care depinde existența sau stingerea unei obligații.

Termenul (*dies*) poate fi:

- rezolutoriu (*dies ad quem*) și atunci stinge o obligație existentă;
- poate fi suspensiv (*dies ad quo*) și atunci amână, nu existența, ci exigibilitatea obligației.

1.3. Contractele solemne.

Contractele solemne reprezintă cea mai veche categorie de contracte romane, fiind supuse aceluiași formalism, ca și primele forme civile de a transfera proprietatea.

În sistemul stabilit, al celor 4 tipuri de contracte: *verbale*, *literale*, *reale* și *consensuale*, cele două de la început, mai vechi și rezervate cetățenilor romani, se disting la încheierea lor, prin îndeplinirea unor forme recunoscute în vechiul *ius civile*.

În afară de aceste categorii, și mai veche decât ele, rămâne o formă de contract, care se apropie de *mancipatio*, și prin modul cum se încheie și prin funcția pe care a împlinit-o.

Acesta este **nexum**. El a funcționat mai întâi ca formă de împrumut de bani, iar mai târziu a devenit un mod de a contracta obligații bănești, din orice fel de convenție.

În ce privește forma în care se încheia, la început se proceda la cântărirea de către *libripens* a aramei împrumutate. Și aici are loc o declarație solemnă, dar invers făcută decât la *mancipatio*. Nu acela care primește, ci acela care dă banii, creditorul, arată scopul pentru care s-a cântărit și impune debitorului obligația de restituire.

Această obligație rămâne, din momentul încheierii ei, definitivă, incontestabilă.

Contractele verbale.

Cel mai important contract verbal, întrebuințat spre a împlini variate funcții, este **stipulatio**, care lua naștere, *verbis*, prin întrebarea creditorului și răspunsul concludent al debitorului.

Privitor la cuprinsul contractului verbal se făcea și un înscris (*cautio*) pentru a servi ca probă; treptat acest act scris a înlocuit vechea condiție esențială a întrebării și răspunsului, presupunându-se că la redactarea actului, părțile au făcut schimbul de vorbe necesare. Prezența părților era obligatorie la orice act scris, în afară situației când se putea face proba contrarie, că una din părțile contractante a lipsit de la locul și în cursul întregii zile arătată în act, dacă se va dovedi un *alibi*.

Stipulațiunea putea avea ca obiect, în dreptul clasic, tot ce conținea o valoare patrimonială, așa încât întrebuințarea acestui contract verbal se întâlnește în întreaga materie a obligațiilor.

Contractele literare.

Contractul literar s-a dezvoltat în legătură cu obiceiul cetățeanului roman de a ține un registru de intrări și ieșiri, *codex accepti et expensi*.

În această condică se puteau face două feluri de înscrisuri:

- *nomima arcaria*, prin care înregistra o datorie existentă care nu crea o obligație, ci îi constata numai existența;
- *nomina transcripticia* făcute de creditor în registrul său cu consimțământul debitorului, prin care se crea o obligație.

Obligația literală astfel născută este unilaterală, *stricti iuris*; ea are ca obiect exclusiv o sumă de bani, dând naștere acțiunii *certae creditae pecuniae* și în principiu este rezervată exclusiv cetățenilor romani.

Obligația literală, având ca obiect, în cele mai multe cazuri, un împrumut, poate fi încheiată cu termen, nu însă cu condiție. Față de stipulațiune prezintă înlesnirea că poate încheia și între absenți.

Un mod de a se contracta o obligație literală, întrebuințat între peregrini, erau acele înscrisuri, numite *chirographa*, emise numai de debitor, sau *syngraphae*, întocmite de ambele părți contractante.

1.4. Contractele reale.

Contractele reale iau naștere, odată stabilit acordul de voință, prin predarea lucrului, fără nici o altă formă. Prin această predare se poate transfera celeilalte părți contractante, proprietatea, prin contractul de împrumut de bani sau alte lucruri fungibile, numit *mutuum*; se poate transfera posesiunea civilă prin amanet, *pignus*; se poate strămuta numai detinția lucrului, prin *depositum* sau *commodatum*.

În toate cazurile primitorul este obligat să restituie ce a primit.

Mutuum este un contract unilateral, de drept strict; celelalte sunt *bonae fidei negotia*, pot deveni în cursul obligației bilaterale inegale; ele își trag originea din același *negotium iuris*, bazat pe forța morală a cuvântului dat, pe *fides*, de unde și numele *fiducia*.

Mutuum este un contract de împrumut, prin care creditorul transferă debitorului proprietatea unei sume de bani sau altor lucruri fungibile, cu obligația acestuia de a restitui aceeași cantitate și calitate. El se încheie când s-a predat lucrul, după realizarea acordului de voință. Fără aceste două elemente nu există *mutuum*.

Prin *mutuum* se transferă proprietatea. Pentru ca strămutarea dreptului de proprietate să aibă loc, trebuie ca cel care împrumută, *tradens*, să fie proprietar și să aibă și capacitatea de a aliena.

În afara cantității de lucruri fungibile, împrumutate, pot forma obiectul contractului de împrumut și **dobânzile**, *usurae*, *foenus*.

Dobândă este o cantitate de lucruri fungibile, de același fel cu capitalul împrumutat, datorată în mod periodic pentru folosirea capitalului de care creditorul s-a lipsit. Dobânda reprezintă venitul capitalului, *fructus civiles*.

Anatocismus, dobândă la dobândă nu era permisă. De asemenea, dobânda înceta să mai curgă dacă atinsese suma capitalului împrumutat (*ultra duplum*).

Depositum este contractul prin care o parte se obligă la păstrarea gratuită a unui lucru mobil străin.

Contractul se încheie în folosul deponentului și în sarcina depozitarului.

În afară de depozitul obișnuit, se întâlnesc și cazuri speciale:

- a). *depositum miserabile*, făcut sub presiunea unei primejdii;
- b). *sequestum*, făcut de mai multe persoane spre a se păstra lucrul asupra căruia există un conflict de interese, până când această nelămurire se va clarifica;
- c). *depositum irregulare*, depunerea de lucruri fungibile, asupra cărora depozitarul devine proprietar, cu obligația de a restitui aceeași calitate și cantitate.

Commodatum este împrumutarea gratuită a unui lucru nefungibil pentru o întrebuințare determinată; persoana care împrumută se numește *comodant*; persoana care se folosește de împrumut se numește *comodator*.

Comodatul ia sfârșit la termenul stabilit, sau după întrebuințarea convenită a lucrului împrumutat. Comodantul nu poate cere restituirea în mod intempestiv, pentru că deși contractul este gratuit, îl împiedică a face aceasta, atât considerația de bună credință cât și obligația existentă.

Pignus este contractul, prin care debitorul strămuta creditorului posesia unui lucru, ca garanție, cu îndatorirea acestuia de a-l restitui la stingerea obligației astfel garantate. Creditorul, care a primit *pignus*, este privit ca posesor civil, apărat prin interdicte, față de el se poate comite *furtum possessionis*, dacă i se sustrage gajul.

1.5. Contractele consensuale.

Contractele consensuale sunt:

- *emptio-venditio*;
- *locatio-conductio*;
- *societas*;
- *mandatum*.

Ele iau naștere prin simplul consimțământ, *solo consesus*, fără adăugarea vreunei alte forme.

La această categorie vechiul formalism a dispărut cu desăvârșire. Toate sunt sinalagmatice și de bună credință.

Contractul de vânzare-cumpărare (*emptio-venditio*) este contractul care stă cel mai mult în slujba comerțului, prin faptul că vânzătorul se obligă să procure cumpărătorului posesia netulburată a unui lucru, iar cumpărătorul se obligă să plătească prețul.

Consimțământul trebuie să se fi realizat asupra celor două elemente esențiale: *marfa* (*merx*) și *prețul* (*pretium*).

Marfa constituie obiectul vânzării. Acest obiect poate fi un lucru corporal sau incorporal.

Prețul trebuie să fie:

- *certum*, determinat sau cel puțin determinabil de către o persoană indicată, care nu este interesată la existența contractului;

- *verum*, adevărat, adică serios, nu simulat, caz în care nu s-a contractat o vânzare, ci s-a putut încheia un alt raport juridic, dacă se întrunesc condițiile aceluia raport juridic;
- *iustum*, să fie în așa raport cu valoarea lucrului imobil, încât să-i atingă cel puțin jumătatea; dacă nu s-a stabilit ca preț nici jumătate din valoare (*laesio enormis*), atunci vânzătorul imobilului are dreptul să ceară desființarea contractului; cumpărătorul poate însă să plătească ceea ce lipsește (*quod deest iusto pretio*) și să păstreze imobilul cumpărat.

În general, la încheierea contractului de vânzare poate interveni și *arvuna*, (*arra*), o sumă de bani sau un alt obiect, pe care o parte îl dă celeilalte, fie pentru a se proba existența contractului (*arra confirmatoria*) și atunci suma se scade din prețul vânzării, fie pentru a determina părțile să încheie contractul proiectat.

Vânzătorul roman era obligat:

- să păstreze;
- să predea marfa;
- să răspundă de viciile juridice și materiale ale lucrului vândut.

Viciul juridic iese la iveală prin faptul *evicțiunii*.

Evicțiunea constă în pierderea lucrului, în procesul dintre cumpărător și terț.

Viciile materiale sunt acele calități ale lucrului vândut, care lipsesc sau pe care cu rea credință vânzătorul le-a ascuns.

Pe de altă parte, cumpărătorul este dator să plătească prețul, astfel încât să-l facă pe vânzător proprietarul banilor. În momentul plății proprietatea lucrului cumpărat trecea asupra lui.

Contractul de locațiune (*locatio-conductio*) este un contract, prin care o parte se obligă să permită folosința unui lucru, să facă servicii sau să ducă o lucrare la bun sfârșit, iar cealaltă parte contractantă se obligă în schimb, să plătească echivalentul în bani (*merces*).

Acest contract se poate prezenta sub trei forme:

- *locatio-conductio rei*, în care o parte pune la dispoziția celeilalte folosința unui lucru, pentru a-l întrebuința (chirie) sau pentru a-i culege și fructele (arendă);
- *locatio-conductio operarum*, prin care o parte contractantă își oferă serviciile;

- *locatio-conductio operis*, prin care o parte se obligă să efectueze o lucrare.

La toate aceste forme, persoana care pune ceva la dispoziție se numește *locator* și are *actio locati* pentru a-și valorifica dreptul contractual, iar partea cealaltă se numește *conductor* și are *actio conducti*.

Contractul de societate (*societas*) este contractul de asociație prin care mai multe persoane, *socii*, urmăresc atingerea unui scop comun, prin mijloace comune.

Societas constituie o legătură de drepturi și obligații între asociați, sancționate prin *actio pro socio*.

Raporturile dintre socii au un caracter personal, stingându-se prin:

- moartea unuia dintre ei; moștenitorul asociatului poate succede la drepturile și obligațiile defunctului, dar nu poate avea calitatea de asociat;
- *capitis deminutio*; ea constituie un motiv de desființare când este *maxima* sau *media*; nu însă și *minima*.
- căderea unuia dintre asociați în faliment (*egestate*).

Contractul de mandat (*mandatum*) este contractul prin care o persoană, numită *mandatar*, se însărcinează în mod gratuit, să gireze afacerile altuia, numit *mandant*.

Elementele esențiale ale acestui contract sunt: gratuitatea și interesul mandantului.

Mandatul este un contract cu o singură obligație inițială, aceea a mandatarului de a executa însărcinarea și a da socoteală de gestiunea sa.

În tranzacțiile mandantului cu terții, persoana mandantului nu apare în nici un fel. Mandantul nu dobândește acțiunile rezultate din executarea mandatului, în contra terților cu care mandatarul a contractat; el nu devine nici debitorul terților față de care mandatarul s-a obligat. Și creanțele și obligațiile, deși născute în interesul mandantului, rămân din punct de vedere juridic mandatarului.

Mandatul, fiind un contract de încredere reciprocă, se desființează din momentul în care această încredere a dispărut prin voința părților sau prin moarte. El poate fi revocat de mandant sau poate fi denunțat de mandatar.

În caz de moarte, deși mandatul s-a terminat, totuși moștenitorii mandatarului sunt obligați încă să gireze afacerile urgente, pentru a nu se ivi o pagubă.

De asemenea, moștenitorii mandantului sunt obligați să restituie mandatarului sumele cheltuite cu executarea mandatului, când acesta neavând cunoștință de cazul morții a continuat executarea mandatului.

1.6. Contractele reale nenumite.

Se formează printr-o convenție însoțită de executarea obligației de către una din părți. Așadar, pentru una din părți, nașterea contractului nenumit echivalează cu executarea sa.

Admiterea *contractelor nenumite* indică tendința de a se recunoaște principiul că obligația poate lua naștere din acordul de voință, fără a se mai ține seama de forma în care s-a îmbrăcat acel acord.

Acestea, prin natura lor erau *reale*, dar pentru că nu se încadrau în nici una din cele patru categorii consacrate, li s-a spus *contracte nenumite*.

Dintre tranzacțiile care intrau în aceste categorii fac parte:

- *aestimatum* care consta în predarea unui lucru în scopul de a fi vândut, pentru ca *accipiens* să-i aducă lui *tradens* prețul fixat dinainte sau să-i restituie lucrul;
- *schimbul*, caracterizat prin expresia *permutatio rerum* care nu avea o formulă proprie în edict.

2. Rezumat

În dreptul roman, contractul ca izvor de obligații, este o convenție, un acord de voințe, producând un efect juridic ce se pretinde printr-o acțiune.

Când convenția nu dă naștere unei acțiuni, nu este contract, ci constituie un simplu *pact*.

Din contract izvorăște puțința creditorului de a-și cere dreptul, înaintea justiției printr-o acțiune; din pact izvorăște numai puțința debitorului, de a se apăra în justiție, printr-o *excepție*, când este atacat de adversar.

3. Test de evaluarea cunoștințelor

1. Analizați contractul de vânzare-cumpărare.
2. Ce sunt contractele nenumite?
3. Ce este contractul de mandat?

4. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;
Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;
Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

VI. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;
VI. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;
S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;
C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE XIV

Izvoarele obligațiilor

Durata medie de parcurgere a acestui capitol este de 2 ore.

În cuprinsul acestui capitol sunt prezentate cunoștințele referitoare la izvoarele obligațiilor.

1. Introducere. Pactele.

Prin pacte se înțeleg acele convenții care fără să fie ridicate la rangul de contracte, sunt totuși sancționate în dreptul clasic.

În dreptul roman guverna principiul conform căruia, numai convențiile recunoscute ca fiind contracte dădeau naștere la acțiuni. Toate convențiile care nu se încadrau în sistemul închis al contractelor, nu puteau da naștere unor acțiuni, conform regulii: *ex pacto non nascitur actio*, ci cel mult doar la excepții, adică la mijloace de apărare în proces, admise de pretor în favoarea reclamantului.

În dezvoltarea lor ulterioară, pactele au ajuns a fi de trei feluri:

- **pactele alăturate** (*pacta adiecta*) erau convenții alipite la obligații pentru a-i modifica conținutul; ele nu aveau un caracter independent, ci se încheiau în legătură cu un contract;
- **pactele pretoriene** (*pacta praetoria*) sunt creații pretoriene investite cu acțiuni proprii (numite și *pacta vestita*);
- **pactele legitime** (*pacta legitima*) sunt convenții cărora dreptul imperial din epoca bizantină le-a recunoscut puterea de a naște acțiuni.

Donația.

Donația este un pact prin care o parte, numită *donator* își micșorează patrimoniul dintr-un spirit de libertate, pentru a îmbogăți cealaltă parte, numită *donatar*.

Fiind o convenție, se cere un acord de voință, nefiind suficient actul donatorului; este necesară și acceptarea donatarului.

Donația în dreptul roman îmbrăca două forme:

- *donăția inter vivos* aduce un beneficiu donatarului încă din timpul vieții donatorului.

- *donația pentru cauză de moarte (mortis causa)* este făcută cu condiția ca donatorul să moară înaintea donatarului; ea poate fi revocată oricând.

Donația inter vivos la rândul ei se împarte în:

- *donația obișnuită între vii;*
- *donația între soți;*
- *dota;*
- *donația ante nuptias, propter nuntias.*

Donația obișnuită între vii constituie actul de liberalitate prin care donatorul aduce un beneficiu donatarului încă din timpul vieții.

Donațiile între soți nu a putut să existe câtă vreme nu a aparut căsătoria fără manus.

Dos, dota, zestrea este averea pe care femeia o aduce bărbatului pentru a contribui la sarcinile căsătoriei.

Asupra acestui patrimoniu bărbatul are numai acel drept de administrație, pe care i-l acordă femeia în calitate de mandantă. Fără o astfel de însărcinare bărbatul nu are nici un amestec.

În ceea ce privește proveniența dotei, s-au făcut următoarele distincții:

- *dos profecticia, a patre profecta*, constituită de tată sau ascendentul patern;
- *dos adventicia*, constituită de orice altă persoană;
- *dos recepticia*, fără a indica proveniența, este aceea care s-a constituit cu clauza de a fi restituită la desfacerea căsătoriei.

În timpul căsătoriei, bărbatul era privit ca proprietar. În această calitate el putea dispune oricum (putea vinde, preface, ceda, etc.), având mijloacele de procedură care sancționau acest drept: *rei vindicatio, actio negatoria, actio furti, actio legis Aquiliae*.

În dreptul clasic, bărbatul putea dispune, atât de mobile dotale, de imobile provinciale, cât și de pământul italic evaluat *venditionis gratia*, pentru că în acest caz, el a devenit proprietar, datorând prețul și nu restituirea fondului. Înstrăinarea fondului italic avea ca sancțiune *nulitatea*, ceea ce însemna că, bărbatul în timpul căsătoriei, putea să refuze executarea obligației luate, de a transfera proprietatea, iar femeia, după desfacerea căsătoriei, putea revendica imobilul înstrăinat de bărbat, în disprețul legii.

Dreptul de proprietate al bărbatului durează atâta timp cât durează și căsătoria.

În timpul căsătoriei *durante matrimonio*, femeia poate cere restituirea dotei, când bărbatul a ajuns insolubil, *propter inopiam mariti*, caz în care femeia era amenințată să nu se mai poată întreține pe sine și pe ai ei.

Donatio propter nuptias, obișnuită mai ales în Orient, se făcea de către bărbat, femeii, pentru a se întreține, în cazul în care va rămâne văduvă sau dacă prin divorț, provenit din vina lui, va rămâne singură.

Își trage originea din obiceiul de a se face daruri viitoarei soții înainte de nuntă. Acestea se numeau *donationes ante nuptias*. Iustinian a asimilat dotei, aceste daruri, dispunând ca ele să se poată constitui și în timpul căsătoriei și le-a numit *donationes propter nuptias*.

Aceasta donație este un echivalent al dotei; de aceea mai târziu s-a numit *contrados*, *antidos*.

3. Delictele.

Ca izvor de obligații, delictele sunt fapte dăunătoare intereselor societății romane și pedepsite prin dispozițiile juridice ale statului.

Acestea sunt de două feluri:

- publice (care lezează interesele statului sclavagist roman);
- private (care lezează interesele individului în calitate de cetățean roman).

Ceea ce imprimă actului, caracterul unui delict, este intenția făptuitorului de a aduce o pagubă.

Delictele private erau judecate de aceleași persoane care judecau pedepsele civile (magistrați și judecători).

Dintre delictele private, care ating interesele particulare și în baza cărora se întemeiază o pretenție la amendă bănească, unele se îndreaptă contra averii, altele contra persoanei cuiva.

Delictele private vechi, sancționate prin lege, au fost:

- *furtul și injuria* prin *Legea celor XII Table*;
- *damnum iniuria datum*, prin *Legea Aquilia*.

Delictul cel mai frecvent contra averii este **furtul**, *furtum*, adică o sustragere a lucrului altuia.

Romanii cunoșteau trei specii de furt (după definiția, mai sus citată):

- *furtum rei*, sustragerea lucrului străin;
- *furtum usus*, însușirea unei întrebuințări nepermise sau peste limitele permise;
- *furtum possessionis*.

Nu există furt, când nu s-a comis în vederea unui profit, *lucri faciendi gratia*. Nu se comite furt dacă nu a existat *animus furandi*, dacă făptuitorul nu a știut că se atinge de lucrul altuia; prin urmare nu este hoț acela care și-a însușit lucruri pierdute, pe care le-a crezut *res derelictae*.

Sanctiunea furtului este reglementată începând cu *Legea celor XII Table* și continuă în timpul lui Justinian.

Injuria, (iniuria) are un sens general și unul special. În sens general, înseamnă în epoca veche vătămare corporală. În sens special, înseamnă delictul de lovire simplă.

Damnum iniuria datum constă în paguba adusă cuiva, prin distrugerea sau stricarea lucrurilor sale.

Pe lângă acestea, pretorii au creat delictे noi (alături de anumite modificări aduse în materia delictelor private vechi), sancționând fapte care anterior, fie nu erau pedepsite, fie nu erau cunoscute în practica socială.

Delictеle private noi sunt:

- violența, *metus*;
- înșelăciunea, *dolus*;
- furtul săvârșit prin violență, *rapina*;
- fraudă creditorilor, *fraus creditorum*.

Violența (*metus*) este delictul comis la încheierea unui contract și constă în intimidarea părții contractante, în așa fel încât acesteia i s-a viciat voința.

Înșelăciunea (*dolus*) este delictul comis la încheierea unui contract, constând în determinarea voinței părții contractante prin mijloace frauduloase. Voința astfel viciată este totuși privită ca voință generatoare de obligație.

Furtul săvârșit prin violență (*rapina*) este furtul săvârșit prin violență.

Victima avea *actio vi bonorum raptorum*, pentru a putea cere într-un an util, de patru ori, valoarea lucrurilor furate sau distruse.

Frauda creditorilor (*fraus creditorum*) este un delict recunoscut de pretor și constă în faptul că un debitor insolubil își mărește insolabilitatea, în dauna creditorilor, prin înstrăinarea bunurilor sale.

4. Quasicontractele.

Quasicontractele sunt fapte licite, pe care se întemeiază o obligație, fără a da naștere unui contract, din momentul când se produc acele fapte.

Această definiție cuprinde:

- *gestiunea de afaceri*, care dă naștere unei obligații, din momentul amestecului străin în afacerile altuia și poate deveni ulterior un contract, prin aprobarea gestiunii de către partea în profitul căreia s-a lucrat;
- *condicțiunile*, prin care se stabilește obligația de a se restitui valoarea care a intrat în patrimoniul străin, fără cauză.

Gestiunea de afaceri (*negotiorum gestio*) există atunci când cineva girează afacerile altuia fără a fi însărcinat. Însărcinarea presupune un acord de voință, caz în care obligația i-a naștere din contractul numit *mandat*. Actul de gestiune poate să fie un act material sau poate să fie și un act juridic.

Plata lucrului nedatorat (*condicțiunile*) sunt acțiuni personale și abstracte, prin care se cere restituirea îmbogățirii fără cauză. Această definiție redă înțelesul clasic, conform căruia, *condicțiunea* rezultă din raporturile juridice, stabilite în afara sferei contractelor.

În dreptul postclasic îmbogățirea fără cauză (*condictio sine causa*) a căpătat numeroase aplicații:

- *condictio indebiti*;
- *condicto ob causam datorum* (*condictio causa data causa non secuta*);
- *condictio ob turpem causam*;
- *condictio ob iniustam causam*;
- *condictio sine causa*.

Condictio indebiti este acțiunea prin care se pretinde restituirea prestației executate din eroare, dar nedatorată (*indebitum*). Se cer trei condiții:

- plata, în sensul de *solutio*;
- *indebitum*, să nu existe datoria, nici chiar naturală;
- *eroare*, acela care a plătit să fi crezut că este dator.

Dovada existenței acestor condiții, o va face acela care afirmă că a plătit din eroare ceea ce nu datora.

În ceea ce privește, obiectul restituirii, acesta se întoarce la cel îndrituit, așa cum s-a modificat, din momentul când a ieșit fără cauză din patrimoniul lui. Dacă adversarul a vândut lucrul, va fi obligat a restitui prețul.

Condictio causa data, non secuta are loc când s-a făcut o prestație, în așteptarea unui fapt licit, care nu s-a produs (*causa future honesta*).

Dacă, faptul în vederea căruia s-a strămutat valoarea, nu se realizează, prin această condițiune, se putea cere restituirea, care în dreptul clasic se numea *condictio ob causam datorum*.

Condictio ob turpem causam are loc când s-a făcut o prestație pentru îndeplinirea unui fapt ce dezonorează numai pe acela care a primit-o (*causa future inhonesta*).

Condictio ob iniustam causam poate rezulta din faptul că s-au plătit dobânzi mai mari decât cota legală sau din faptul că posesorul de rea credință a consumat fructele.

Condictio sine causa se acordă în unele cazuri, cum ar fi: restituirea banilor dați ca arvună spre a se încheia un contract (care nu s-a mai încheiat); restituirea înscrisului prin care se recunoștea datoria plătită în urmă; restituirea gajului după ce creditorul a fost satisfăcut; a arvunei după ce contractul s-a executat (*condictio ob causam finitam*).

Aceste cinci specii de *condicțiuni* funcționează atunci când s-a făcut o prestație din partea reclamantului.

Se acordă însă o condițiune și când o valoare a ajuns în patrimoniul altuia, fără ca păgubitul să fi contribuit la această strămutare.

De asemenea, condicțiunile pot înlocui și unele acțiuni contractuale sau interdicte.

Gestiunea tutorelui pentru de pupil naște anumite obligații:

- tutorele trebuie să dea socoteală la sfârșitul tutelei;
- pupilul trebuie să-l despăgubească pe tutore pentru cheltuielile făcute cu ocazia gestiunii.

Indiviziunea este o stare de fapt, care constă în faptul că mai multe persoane sunt proprietare asupra aceluiași lucru.

Starea de indiviziune poate să ia naștere când sunt mai mulți moștenitori asupra unui bun succesoral.

Acceptarea succesiunii. Moștenitorul, prin acceptarea succesiunii dobândește sarcina de a plăti legatele.

5. Quasidelictele.

Obligațiile quasidelictuale izvorăsc din *quasidelicte*, fapte ilicite asemănătoare cu delictele, dar care sunt desemnate în *Institutele* lui Iustinian, printr-un termen tehnic special.

Dreptul modern a preluat distincția dintre *delicte* și *quasidelicte*; el a creat criterii sigure pentru încadrarea unei fapte, în sfera uneia sau alteia din cele două figure juridice.

Dreptul roman nu au dispus de asemenea criterii.

De aceea, **quasidelictele sunt acele fapte ilicite, care aduc o pagubă și care nefiind permise, se apropie mai mult de delikte.**

Ele sunt sancționate prin acțiuni pretoriene.

Constatăm însă, că unele *quasidelikte* sunt fapte comise cu intenție, pe când unele delicate nu presupun acest element, așa încât nici aspectul intențional nu poate fi un criteriu distinctiv.

Quasidelictele sunt:

- luarea de mită sau fapta judecătorului care și-a încălcat cu bună sau cu rea credință obligațiile și funcțiile sale (*iudex qui litem suam facit*). Judecătorul, care prin neglijență sau chiar cu intenție, a adus unei părți o pagubă, va fi condamnat prin *actio in factum* la o pedeapsă bănească, egală cu dauna cauzată;
- vărsarea sau aruncarea unui lucru; *actio de effusiis et dejectis* este acordată contra locatarului camerei din care s-a vărsat sau aruncat ceva, într-un loc public, rănind pe trecători;
- atârarea obiectelor; *actio de positis et suspensis* este o acțiune populară, fiind acordată contra aceluia, care așează sau atâră un obiect într-un mod periculos, într-un loc accesibil trecătorilor; ea are ca obiect plata unei amenzi;
- paguba produsă de persoanele aflate în slujba corăbierilor, hangiilor și grăjdarilor (*nautae, caupones, stabularii*); *actio in factum*, este acordată călătorilor sau negustorilor, pentru a obține o sumă de bani cu titlu de despăgubire; ea este îndreptată împotriva stăpânilor care răspund pentru faptele persoanelor aflate în slujba lor (furtul sau stricarea lucrurilor ce le-au fost încredințate).

6. Rezumat

Prin pacte se înțeleg acele convenții care fără să fie ridicate la rangul de contracte, sunt totuși sancționate în dreptul clasic.

Ca izvor de obligații, deliktele sunt fapte dăunătoare intereselor societății romane și pedepsite prin dispozițiile juridice ale statului.

Quasicontractele sunt fapte licite, pe care se întemeiază o obligație, fără a da naștere unui contract, din momentul când se produc acele fapte.

7. Test de evaluarea cunoștințelor

1. Definiți pactele.
2. Definiți deliktele.
3. Definiți quasicontractele.

8. Temă de control nr.4

Succesiunile

9. Bibliografie

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Ediție revăzută, Editura Cermaprint, București, 2017;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman I*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman II*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2015;

Andreea Rîpeanu, *Drept roman*, curs universitar, Editura Cermaprint, București, 2014;

Emil Molcuț, *Drept roman*, Note de curs, Ed. Universul juridic, 2003;

Vi. Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971;

Vi. Hanga, *Tratat de drept roman*, București, 1978;

S.C. Longinescu, *Elemente de drept roman*, Cluj-Napoca, 1989;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1985;

C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, București, 1978.

TESTE GRILĂ

- I. Quasicontracte sunt considerate:
 - a) **plata unui lucru nedatorat**
 - b) **acceptarea succesiunii**
 - c) luarea de mită
- II. Delictele pot fi:
 - a) legale
 - b) **private**
 - c) **publice**
- III. Elementele delictului de furt sunt:
 - a) **intenția de a comite un delict**
 - b) **scopul de a obține un folos material**
 - c) **lucrul să fie luat fără voia stăpânului**
- IV. Quasidelictele sunt considerate:
 - a) **paguba produsă de persoanele aflate în slujba corăbierilor, hangiilor, grăjdarilor**
 - b) **atârnamarea obiectelor**
 - c) plata lucrului nedatorat
- V. Quasicontractele sunt:
 - a) fapte ilicite
 - b) fapte penale
 - c) **fapte licite**
- VI. Vilența (metus) constituie:
 - a) **un delict**
 - b) un quasidelict
 - c) **un viciu de consimțământ**
- VII. Mandatul este:
 - a) un contract de schimb
 - b) **un contract consensual**
 - c) un contract verbal
- VIII. Stipulațiunea este:
 - a) **un act de drept al ginților**
 - b) **un act încheiat în formă orală**
 - c) **un act solemn**

- IX. Termenul (*dies*) unui contract poate fi:
- a) **rezolutoriu**
 - b) **suspensiv**
 - c) legal

NOTĂ: răspunsurile corecte la testele grilă sunt scrise bolduit.